

P. III. 490

BOABE DE GRÂU

ANUL V, 1934

REVISTA DE CULTURA

P. 28. 204.

N-ru

CUPRINSUL

TIPOGRAFIA SEMINARULUI DIN

BLAJ (cu 30 figuri) . . . . . de ION GEORGESCU

BOTENII MUȘCELULUI (cu 12 figuri). de ION CHELCEA

IN JUGUL DOMNULUI (V) . . . . . de IOSIF NYIRÖ
(cu 10 figuri de B. Szabó) din ungurește de Ilie Dăianu

CRONICA. *Cărți, conferințe, congrese, expoziții*: Portrete boerești; Revista
Fundațiilor Regale; Ovid Densusșianu; O tipografie de patru sute de
ani; Foc ciobănesc. *Teatru, muzică, cinematograful, radio*: Hărți culturale.
Turism, sport, educație, fizică: Cojoacele iernii.

(Cu 12 figuri).

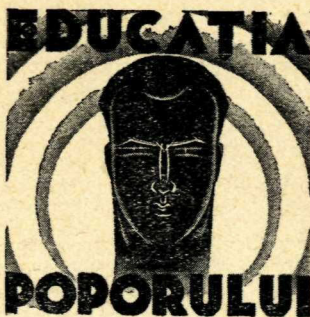
Planșă colorată: Sofia Kretzulescu-Iacovenco, portret în ulei de G. Tătărescu

Redactor: EMANOIL BUCUȚA

Un exemplar 25 lei

Abonamentul pe an 280 lei

REDACȚIA:
DIRECȚIA EDUCAȚIEI
POPORULUI
BUCUREȘTI, II
Str. General Berthelot Nr. 28

EDITURA:
MONITORUL OFICIAL ȘI
IMPRIM. STATULUI
ADMINISTRAȚIA:
IMPRIMERIA NAȚIONALĂ
BUCUREȘTI, V
Calea Șerban Vodă 133—135

Inălțarea Domnului. Xilografie din Tipografia dela Blaj de Petru P. [apavici] T. [ipografu]

TIPOGRAFIA SEMINARULUI DIN BLAJ

«Deci eu aci numai cât am aruncat sămânța, și am făcut ceva gătire, ca altul harnic carele s'ar apuca mai de cu bună vreme... a face un lucru așa frumos, precum iaste istoria».

Cuvânt înainte la «Istoria besericei Românilor...» de Petru MAIOR... la Buda, 1813.

Introducere. Publicând, nu de mult, în «Almanahul Graficei Române» (Craiova, 1927), un mic istoric al tipografiilor din România, Dimitrie C. Ionescu constata că o lucrare completă, asupra acestui subiect, e greu de făcut, din cauza lipsei de date.

Foarte adevărat.

Dovadă, însuși micul istoric publicat de D. C. Ionescu. D-sa nu cunoaște nici vestita «Disertație despre tipografiile românești» de Vasilie Popp, nici monumentală lucrare a canonicului Augustin Bunea despre Episcopii Petru Pavel Aron și Dionisie Novacoviciu (Blaj, 1902), unde, la pag. 352—361, se dau informațiile convenite cu privire la începuturile tipografiei din Blaj. Dacă cunoștea, cel puțin aceste lucrări, atunci nu scria: «In Blaj, tipografia fu adusă la 1746 de marii noștri scriitori

de peste munți: George Gavril Șincai, care fu și directorul școlii normalicești 1782—1794; Episcopul Samuil Klein (Micul); Mitropolitul Ioan Bob; Petru Maior, care fu director și al tipografiei, iar mai târziu tipări aici și filologul Timoteiu Cipariu» (pag. 89).

La 1746 marii noștri scriitori Șincai și Maior nici nu erau născuți; Samuil Micu n'a fost episcop, ci simplu ieromonah; episcop fusese unchiul acestuia, Inochentie; Ioan Bob, de asemenea, n'a fost mitropolit, ci simplu episcop; Mitropolia Blajului datează din 1853; Petru Maior n'a fost director de tipografie în Blaj, ci censor la crăiasca tipografie a Universității din Buda.

După aceste rectificări ale unui istoric, în alte privințe așa de bine informat, putem intra în materie.

I. Istorie. Restaurarea tipografiei din Blaj e meritul nepieritor al Episcopului Petru Pavel Aron. Inceputurile acestei tipografii datează, însă, de mai demult. Se știe că clerul românesc din Ardeal înființase o tipografie încă la 1683 în Sebeș, Alba. De aici, tipografia a fost mutată la Alba-Iulia.

Episcopul Petru Pavel Aron

Acolo a tipărit Mitropolitul Atanasie, făuritorul Unirii, Kyriacodromionul sau Cazania. După moartea lui Atanasie († 1713), au urmat timpuri nefavorabile pentru o activitate tipografică: revoluția lui Francisc Rakoczi II; vacanța scaunului mitropolitan; mutarea scaunului la Făgăraș; luptele politice ale lui Inochentie Micu; turburările religioase provocate de sârbul Visarion Sarai ș. a. Episcopul Klein, cu toate acestea, se gândește încă la 1735 să restaureze tipografia din Alba-Iulia, însărcinând pe călugărul iezuit Hundegger din Sibiu să procure tipar nou, foarte necesar « națiunii române și cultului dumnezeesc ». Imprejurările neprielnice, amintite mai înainte, dar mai ales surghiunirea lui la Roma, zădărnicesc acest gând bun. La 14 Octomvrie 1746, împărăteasa Maria Teresia cere părerea guvernului ardelean, unde și cu ce mijloace s'ar putea înființa o tipografie pentru uniți, având aceștia datoria de a folosi cărți rituale proprii, nu de cele tipărite în străini. Episcopul Aron, îndată după numire, repară, pe cât poate, vechea tiparniță și începe să tipărească cele mai trebuincioase cărți. Despre cărțile tipărite, îndată după această restaurare, vorbește episcopul Aron la 30 Decemvrie 1754, într-o scrisoare adresată episcopului latin din Oradea. La 26 Februarie 1755, el se adresează directorului tipografiei academice din Cluj să-i vândă 2½

« măji » sau chintale din materialul acelei tipografii, ca să poată vărsa din el noui litere de tipar. Acest material tipografic era rugat directorul să-l pună la dispoziția parohului unit din Cluj-Mănăstur. Acelaș lucru îl mărturisește și tipograful Petrus Tekeld în « Smerita închinare » (Votiva apprecatio), tipărită la Blaj în 1760, unde spune: « Iară noi care ne obosim de sârg în această tiparniță, suntem ce suntem, din mila Preasfinției Voastre, ca zidiți din nimica ». De tipografia lui Aron se interesează și contele Königsegg-Erps; generalul Károlyi din Ungaria; baronul Dietrich; episcopul rutean din Muncaciu. Această tipografie restaurată, « considerabil creată, sporită, mărită », episcopul Aron o testează, la 18 Iulie 1756, Seminarului Bunei-Vestiri, întemeiat de el, precum mai testase acestui seminar și alte proprietăți. De atunci tipografia aceasta poartă numele de Tipografia Seminarului din Blaj.

Privilegiul tipografiei. Remarcabil e că episcopul Aron a obținut dela Maria Teresia dreptul de a tipări regulamentul regimentelor românești de graniță, precum și diferitele patente relative la urmărirea fugarilor. Pentru tipărirea acestora, fiscalul a plătit tipografiei 191 floreni renani. Ea a stabilit totodată și o censură pentru toate cărțile ce urmau să se tipărească în această tipografie. Cărțile de cuprins religios aveau să fie censurate de episcop și de teologul lui; cele politice, de guvernul țării. Când aceeaș împărăteasă a îngăduit tipografului Kurtzböck, în 1770, să imprime cărți în limba sârbească, grecească și alte limbi orientale, urmașul lui Aron, episcopul Atanasie Rednic, a făcut întâmpinare că singură tipografia din Blaj e îndreptățită să dea la lumină cărți religioase pentru Români.

La 29 Octomvrie 1771, guvernatorul conte Auersberg se adresează episcopului Rednic cu următoarele trei întrebări: 1. Care e starea de acum a tipografiei? 2. Ce fel de cărți se tipăresc în ea? 3. Ce orânduială e cu privire la censura cărților? La aceste trei întrebări ale guvernului, din însărcinarea episcopului răspunde ieromonahul Iosafat Dévay, directorul de atunci al tipografiei.

La întrebarea întâia, răspunde că tipografia de acum e în stare să dea la lumină toate cărțile trebuincioase pentru slujba dumnezeiască, precum și cele școlare, latinești și românești, pe seama elevilor. Amintește, apoi, că încă mitropolitul Atanasie a tipărit câte o carte; apoi că tipografia a trecut dela el la urmașii săi Giurgiu Pataki și Micu Klein. Această mărturie a directorului Iosafat Dévay o confirmă și Predoslovnia lui Vasilie Kostandin dela « Strastnic », tipărit la Blaj în 1753, unde se spune: « Și aflând cum că din zilele Preasfințitului, și în Domnul repausatului Kyr Athanasie, Mitropolitului Belgradului: până în vremile de acum, a noastră tipografie în măhramă s'au ținut învălită... ». Este, prin urmare, inexact ceea ce susține Vasilie

Popp în numita disertație despre tipografii, când spune că, după Unire, tipografia clerului românesc a fost luată de Iezuiți și dusă la Cluj. Cărțile ce pretinde el că s'ar fi tipărit în această tipografie confiscată la Cluj, nu s'au tipărit cu literele acestei tipografii, ci cu literele tipografiei academice, precum rezultă chiar din indicațiile bibliografice, citate de el. În continuare, la acest punct, ieromonahul Iosafat amintește de privilegiul acestei tipografii de a tipări exclusiv ea cărți pentru nevoile duhovnicești ale Românilor, precum și despre jertfele însemnate aduse de episcopul Aron pentru restaurarea ei. Aceste jertfe, am văzut, au fost reale. Privilegiul, însă, ca toate cele acordate de străini, a fost aproape numai iluzoriu.

Îată, în adevăr, care sunt, după informațiile ce avem, «patentele» împărătești, scoase în tiparnița Blajului:

[1784?] «Cele mai jos însemnate necuviințe să strică și deosăbit să opresc». 14 articole privitoare la raporturile dintre «domnii locurilor» și iobagii lor. «Tipărit în Blaj cu Typariul Seminarului». O însemnare de mână cu chirilice: «Anul 1784». — 1 foaie: 17,3 × 27,9 cm.

1786. «Patens», ce «să vinde cu șase creștari» [bani]; cuprinzând hotărîrea sărbătorilor de către împăratul Iosif II și circulara episcopului Ioan Bob, în aceeași privință. — 4 foi, exemplar deteriorat: 17,3 × 26,7.

1781—87. «Protocolul poruncilor și rânduielilor împărătești în lucrurile bisericești». Cuprinde circulari și ordine date între anii 1781—87. La sfârșit, prețul: «Acestă Dicretumă să vinde cu noao crăitari». — 5 foi: 18,6 × 31,7. Nu se arată că ar fi tipărite la Blaj.

[Anul rupt]. Maiu 1, Blaj, Vlădica Ioan Bob aduce la cunoștință decretul împăratului Iosif II din 1 Ianuarie 1787 cu sărbătorile de peste an ce trebuie ținute. — 3 foi rupte.

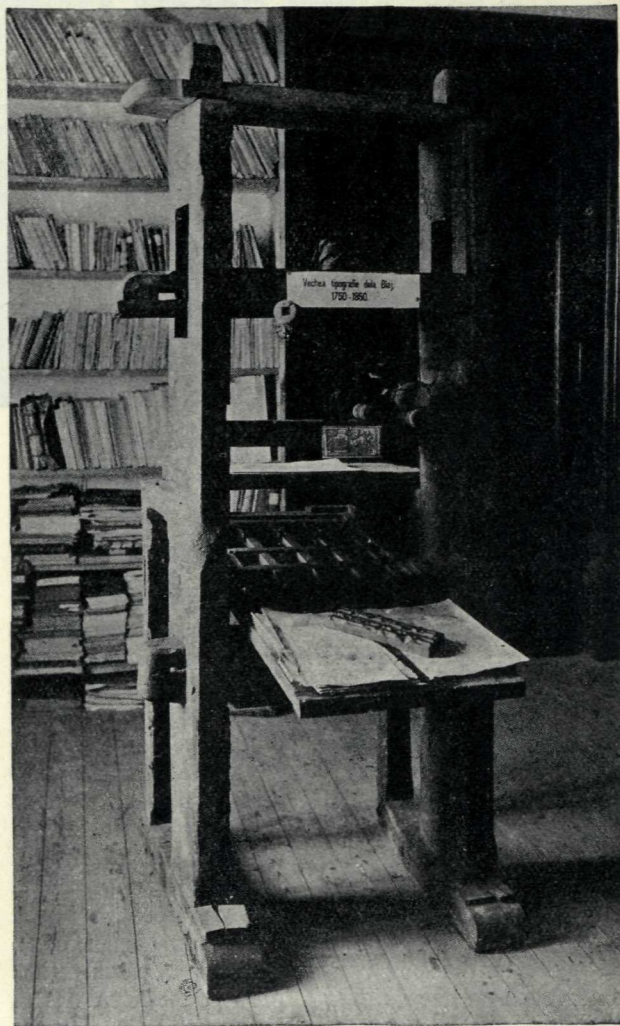
1798. „Ioan Bobb, vlădica Făgărașului, Cuvântu... în anul 1798, în Dumineca Floriilor... a mulțami lui Dumnezeu pentru osebitele faceri de bine, aceștii țări arătate». — 8 pagini, 15,4 × 19. Și cam atât.

Înștiințarea tipărită de episcopii Ioan Lemeni și Andrei Șaguna în 4 (16) Mai 1848, la Blaj, că poporul român, în tot decursul adunării naționale din ziua precedentă, a avut o atitudine pașnică și cuviincioasă nu poate intra în categoria ordinelor împărătești.

Până la un punct, s'ar putea asimila acestor ordine circulara episcopului Șaguna, dată în aceeași zi, la Blaj și a vlădicăi Lemeni din 14 Iunie, același an, dela Cluj, cu privire la încetarea robotelor și a dijmelor. Cel dintâi, după îmbucurătoarea veste despre ștergerea iobăgiei, adăuga: «Vă dau sfulul meu arhipăstoresc, ca să fiți și de acum înainte ca și până acum cu frica lui Dumnezeu, cu credință către Impăratul nostru și cu cinstire

și cu ascultare către dregătorii voștrii mirenești, și să știți, că înlesnirea greutăților sărăciei în curând se va înființa...»

La întrebarea a doua a guvernatorului Auersberg: «Ce fel de cărți se tipăresc?», călugărul Iosafat răspunde: toate cărțile românești, trebuincioase slujbelor bisericești. Astfel, afară de un Menologhion (Mineiu) ce se află tocmai sub cenzură, un catehism, aprobat de Biserica Romană. Pe lângă cărțile românești, se imprimă și latinești, ca cele filosofice și teologice ale lui Ioan Damaschinul, apoi învățăturile creștinești ale părinților

Teascul vechii tipografii, astăzi în Muzeul Bibliotecii Centrale din Blaj

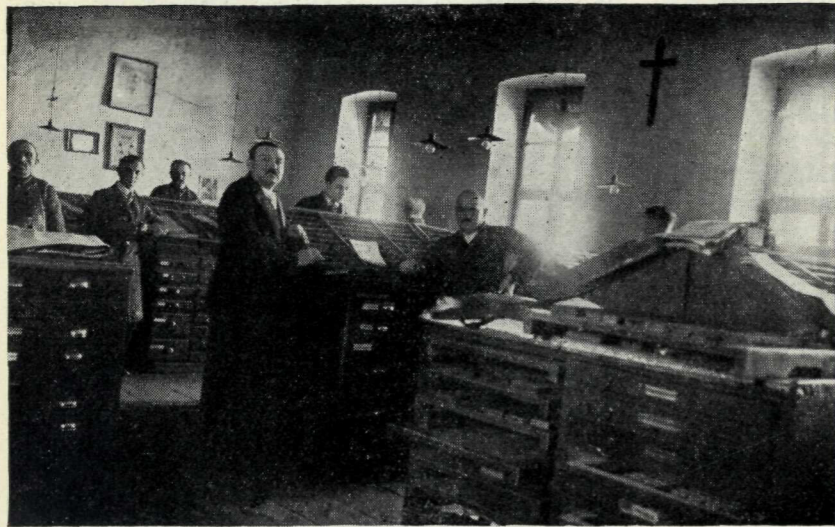
Doroteiu, Pachomie și Teodor Studitul, precum și o gramatică italo-română, încă neterminată.

La întrebarea a treia, despre cenzura cărților tipografiei din Blaj, ieromonahul Iosafat arată că, la data răspunsului său (29 Oct. 1771), sunt în

ființă măsurile guvernului din 6 Iunie 1768, în temeiul cărora censura cărților teologice o făcea episcopul, iar a celor politice, guvernul.

Așa cum a fost restaurată tipografia din Blaj de episcopul Aron, funcționează și sub urmașii săi în scaun: episcopii Atanasie Rednic, Grigorie Maior și Ioan Bob. Sub acesta din urmă, se scot o mulțime de cărți, între care și monumentală

Zețăria tipografiei

Biblie din 1795, în traducerea de mare merit a ieromonahului Samuil Micu (Klein), traducere ce a servit ca bază la toate edițiile biblice de mai târziu, până în zilele noastre.

Uzându-se prea mult, tipografia ajunsese o ruină pe vremea episcopului Ioan Lemeni, încât nu se mai putea folosi pentru trebuințele eparhiei. De aceea, episcopul însărcină pe Timoteiu Cipariu să aibă grijă de ea. Înainte de toate, o scoase din odaia cea mică și întunecoasă, unde se găsea și o așeză într-o încăpere mare, luminoasă, acolo, unde astăzi se află biblioteca profesorilor dela liceu. Apoi, cu fondurile primite dela episcop, Cipariu înzestrează tipografia cu litere noi, încât, după împrejurările de atunci, cum bine zice Gheorghe Barițiu (Părți alese din istoria Transilvaniei, I, 612), ea poate emula « cu oricare alta din această țară ». Tipografia restaurată de Cipariu cu cheltuiala lui Lemeni a tipărit, în condiții ireproșabile, nu numai *Orologerul* din 1835, cea dintâi carte de slujbă bisericească cu litere latine, ci și trei periodice: *Organul luminării* dela 4 Ianuarie 1847 până la 28 Aprilie 1848, apoi *Organul Național* și *Învățătorul Poporului* dela 12 Mai până la 6 Octomvrie 1848.

Revoluția din 1848 și 1849, cu urgia cumplită ce a deslănțuit prin trupele de ocupație ungu-rească, asupra Blajului, a adus foarte mari pagube

și stricăciuni și tipografiei. Se știe că revoluționarii unguri nimic nu ardeau mai bucurosi decât cărți și documente din arhivele și bibliotecile românești, iar pe care nu le ardeau, le umpleau de murdării și de spurcăciuni. Ne-au rămas câteva dovezi foarte grăitoare, în această privință. De aceea, Cipariu e nevoit, după revoluție, să scoată câteva ediții din cărțile sale școlare — cele ce treceau mai mult — la S. Filtsch (W. Krafft), în Sibiu. Tot aici, avea să tipărească el și renumita sa revistă « *Archivu pentru filologia și istoria* » (1867—1872).

În forma de astăzi, avea să o reorganizeze, cu ajutorul tipografiei amintite din Sibiu, urmașul și prietenul lui Cipariu, canonicul Ion Micu Moldovanu, care e și întemeietorul librăriei din Blaj. O însemnare contemporană spune că, la 1878, era « aranjată peste măsură bine, așa cât anevoie are pereche ». Astfel modernizată, această tipografie a putut da în vileag nu numai luminoase cărți de școală și de știință ca cele datorite reorganizatorului însuși, precum și lui Augustin Bunea, ci și o revistă muzicală foarte pretențioasă ca *Musa Română*, redactată de compozitorul Iacob Mureșianu,

profesor la școlile din Blaj, sau frumosul *album Bunea* (Blaj, 1910).

II. **Tipărituri.** După aceste lămuriri istorice, e potrivit să cercetăm, măcar într'o privire fugară, înseși produsele cunoscute până acum, din această istorică tipografie.

Notăm că foarte multe ne-au rămas necunoscute. Din nenorocire, o mulțime de cărți și tipărituri vechi au dispărut cu totul, iar altele se află într'o stare foarte defectuoasă. Apoi tipografia n'a început să-și facă arhivă decât, în timpul din urmă, de când e la conducere actualul director, părintele Vasile Suciu.

Fiind întemeiată, în rândul întâiu, cu scopul de a da la lumină cărțile necesare slujbei bisericești, să vedem, care sunt aceste cărți, în ordine alfabetică și cronologică?

Acathistiariu cu multe alese rugăciuni pentru evlavia fieștecăruia creștinu. Cu blagoslovenia celorluri mai mari. Acumă a doua oară ¹⁾ tipăritu în tipografia M.[ănăstirei] E[unei] V[estiri] în Blaj 1774. De Petru Papa Vici Prim: tipograf.

În 12 de 4 foi și 604 pagini, numerotate până la 599. « *Diortisorul* », adică corectorul tipografiei atunci era ieromonahul Gherman, care cere cre-

¹⁾ Întăia ediție a acestei cărți a fost, după mărturia lui V. Popp (Disertație, p. 47), în 1763. Amănunte lipsesc.

știnească iertare pentru greșelile și scăpările din vedere ce va fi făcut. Aprobația o dă Silvestru Caliani, « cel dintâiu răvizor a cărților ».

Acathistieriu seau carte ce cuprinde în sine multe și alese rogatiuni pentru pietatea fia-carui dreptu credintiosu crestinu. Acumu a patr'a ora tiparitu cu bine cuventarea Superioriloru. Blasiu, 1880. Tipografi'a Seminarului gr. cat. p. 165[—168].

Acatisteriu sau carte. . . [ediția a cincia]. Blaj, 1904. Tipografia Seminarului Arhidiececan, p. 292.

Anthologion sau *Mineiu* carele cuprinde în sine Slujbele Dmnezeștilor Praznice, ale Născătoarei de Dmnezeu și ale Sfinților preste an. După orînduiala Bisericii Răsăritului, de Legea Grecească. Cu binecuvântarea Măriei Sale Domnului Domn, Ioann Lemeni, episcopul Făgărașului, a doua¹⁾ oară dat afară, Blaj, 1838. În privilegheată tipografia Seminarului, p. 578 + 521 + 68 (Rânduiala Slujbei de Obște).

Foaia de titlu e frumos împodobită în patru colțuri cu cei patru Evangheliști, iar în chenarul acestei foi sunt încadrate, la stânga, chipurile: Sofronie Patr., Gherman Patr., Andrei Krit., Iosif mon.; iar în dreapta: Ioan Damaschin, Anatolie Patr., Theofan mon., Theodor Studitul.

Antologion sau *Mineiu*. . . Blaj, 1913.

Apostolū acumū întâiū așezatū și tipăritū după rânduiala Bisericii Răsăritului suptū stăpânirea Prea înălțatei Impărătesei Râmlenilorū Prințesei Ardealului. Iproci: Doamnei Doamnei MARIEI THERESII. Cu blagoslovenia celorū mai mari. Typaritū în Blajū în Tipografia Mănăstirii Bunei Vestiri, Anii dela Hs. 1767. (De Petru Râmniceanulū Typografulū).

În folio de 1 foaie cu titlu și 140 foi. Tipărit cu negru și roșu. Titlul e încadrat de o gravură mare, semnată *Sandul Tipografū* și reprezintă: În cele patru colțuri pe cei patru evangheliști; sus pe Domnul Christos binecuvântând lumea; jos Bunăvestirea; în dreapta și în stânga Apostolii Petru și Pavel. Pe dosul foii de titlu e reprezentat evanghelistul Luca. Printre ornamente, la p. 97, se află un medalion cu « Sf. Simion Stălpnecul ».

Apostolū. . . în Blaj, 1802 (la Mitropolie), a doua ediție în zilele împăratului Austriei Francisc II și ale lui Ioan Bob, vlădicul Făgărașului, cu gravura aceluiaș *Sandul Typografū*, având 258 pagini.

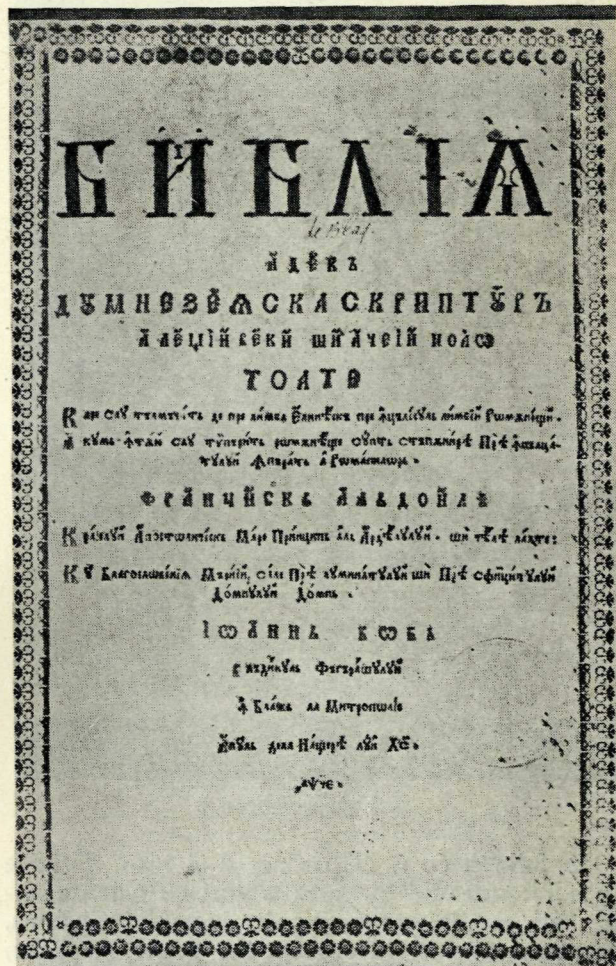
Apostolul sau *Faptele* și *Epistolele* sf. Apostoli. Tipărit în zilele înălțatului împărat al Austriei și Rege apostolic al Ungariei Francisc Iosif I. Cu binecuvântarea Excelenței Sale Dr. Victor Mihalyi de Apșa, arhiepiscop și mitropolit de Alba-Iulia

¹⁾ Intâia oară s'a tipărit un *Minologion*, la 1781, din porunca vlădicăi Grigorie Maer (N. Iorga, *Scrisori și inscripții*, II, p. 53, 55, 57, 97, 112, 125, 135, 142, 151, 156, 167, 189, 192, 195, 196).

și Făgăraș, Blaj, 1911. Cu tiparul Seminarului teologic.

În folio, 232 (?) p. + 17. Aceleași motive ornamentale în gravura foii de titlu ca și mai sus, cu deosebirea, însă, că pe dos nu e înfățișat evanghelistul Luca și aceste motive noi sunt stilizate de Prof. Fl. C. Domșa.

Arhieraticon tâlcuitū de pre limba Elinească pre limba Rumânească, carele cuprinde în sine toată Slujba Arhierescă, acumū întâiū tipăritū cu blagoslovenia Excelenței sale Prea luminatului și Prea osfințitului Dmnu Dmnu Mitropolitū G. GRIGORIE MAERŪ vlădica Făgărașului și a toată Țara Ardealului a Prea înălțatei Kessarō Crăeștiū

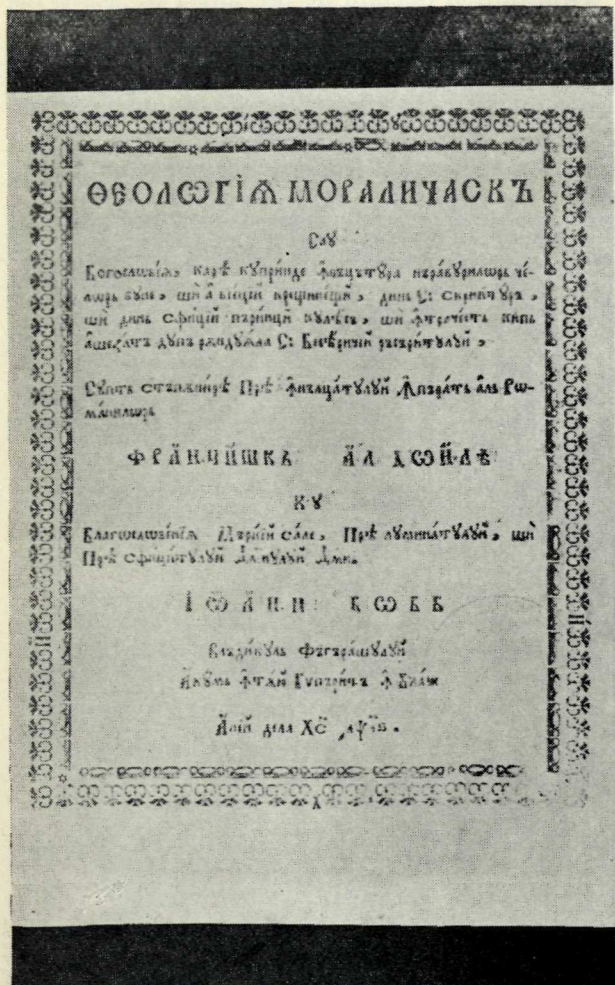
Biblia dela Blaj, tălmăcită de Samuil Micu

măririi Sveatnicū dinū lăuntru. În Sfânta Mitropolie în Blajū. Anulū dela mântuirea lumii, 1777.

În folio de 1 foaie și 44 pagini. Tipar negru și roșu. Titlul este încadrat. Pe verso titlului e reprezentat Sf. Vasilie cel Mare într'o gravură mai mică decât pagina și semnată de Petru Papav[i]ci T.[ipografulū].

Arhieratikon carele cuprinde toată slujba arhierască tradus de pe grecește și acum întâiu tipărit cu litere străbune. Cu binecuvântarea Excelenței Sale Inalt Preasfințitului Domn Dr. Victor Mihalyi de Apșa, arhiepiscop și mitropolit de Alba-Iulia și Făgăraș. Blaj, 1913. Cu tipariul seminariului arhieriscopesc.

Teologia moralicească

In folio și 60 p. Tipar negru și roșu. Titlul e încadrat splendid în patru colțuri cu patru evangheliști: sus la mijloc chipul arhierului Christos, jos Bunăvestirea, în dreapta Sf. Petru cu cheile, în stânga Sf. Pavel cu toiagul.

Biblia adecă Dumnezeasca Scriptură a Legii Vechi și a Cei Noao toate care sau tălmăcitu de pre limba Elinească pre înțălesul limbii Românești. Acum întâiu sau tipăritu românește suptu stăpânirea Prea înălțatului Împăratu a Romaniloru FRĂNȚISC ALŪ DOILEA craiului apostolicesc, Mare Prințipū alū Ardealului și celelalte. Cu blagoslovenia Mării sale Prea luminatului și

Prea sfințitului Domnului Domn IOANNŪ BOBŪ vlădiculū Făgărașului în Blajū la Mitropolie. Anulū dela nașterea lui Hs. 1795.

In folio de 10 foi și 894 + 246 p. Tipărit pe două coloane, cu caractere de trei mărimi. Verso titlului, alb.

E incontestabil cea mai monumentală tipăritură a Blajului. Traducătorul ei, neobositul S. Micu (Klein) își aduce aminte în prefața « Cătră cetitorū » nu numai de Biblia lui Șerban-Vodă Cantacuzino din 1688 dela București, ci și de cea rămasă în manuscris nerevăzut a episcopului Aron. Fiindcă multe file ale acestui manuscris s'au pierdut, el s'a văzut nevoit să traducă din nou întreaga Scriptură după textul grecesc al celor 70 de traducători din Alexandria (Septuaginta). Această nouă traducere a sa, a examinat-o episcopul Bob, atât el personal, cât și alți oameni învățați, și găsind-o bună, mai adăugând prolegomena asupra autorilor și a cărților sfinte, scurte rezumate în fruntea capitolelor, precum și mici note și însemnări, a dat-o la tipar. Păcat că învățatul călugăr dela Blaj ne-a dat această tălmăcire după o traducere, fie chiar și atât de prestigioasă ca Septuaginta, nu după originalul evreesc. E și mai regretabil că nici de atunci încoace nu s'a găsit unul, între numeroșii profesori dela facultățile și academiile noastre teologice, să ne dea această operă atât de necesară. Altfel, tălmăcirea lui Micu e foarte bună, ținând seamă de firea deosebită a limbilor, de ceea ce se cheamă « idiotisme ». Cel mai bun omagiu ce i se poate aduce e faptul că toate edițiile ulterioare ale Sfintei Scripturi în românește sunt întemeiate pe aceasta și sunt, astfel, mai mult sau mai puțin variantele lui. Chiar mai nou, I. P. S. episcopul român unit din Oradea, Valeriu Traian Frențiu, pregătește, precum suntem informați, o nouă ediție a acestei monumentale lucrări.

Catavasier, Blaj, 1769 (la Popp, Disertație, p. 48).

Catavasiariu acumū a treia oară typaritū. Cu blagoslovenia Exțelenții sale Prea luminatului și Prea osfințitului Domnū Domnului Mitropolitū G. GRIGORIE MAERŪ vlădica Făgărașului și a toată Țara Ardealului a Prea înălțatei Kessaro Crăeștiū mării Sveatnicū dinū lăuntru. In sfânta Mitropolie în Blajū. Anulū dela mântuirea lumii 1777. De Petru Popo Vicī Râm. Typografulū.

In 16 de 3 foi și 463 pagini. Tipar negru și roșu. Pe verso titlului e chipul Mântuitorului.

Catavasier, Blaj, 1793 (a IV-a ediție). Format 18 × 10, 432 pagini.

Catavasiariu... Blaj, 1824, 16 × 10, 453 p.

Evhologhion, adecă molitvnicū acum întâiu întracesta chipū typaritū cu blagoslovenia Preasfințitului Kyriū Kyriū PETRU PAVELŪ AARONŪ dela Bistra vlădicăi Făgărașului în mănăstirea Sfintei

Troițe la Blaj. Ani dela Hs. 1757. De Ioan Râmnicăneanul.

In 4° de 3 foi cu titlu și tablă de materii, 436 + 24 foi. Tipărit cu negru și roșu. Pe dosul titlului e înfățișată « Sfânta Mănăstire dela Blaj », gravură de Vlaicul.

Evhologion adecă Molitvenic, Blaj, 1784 (Ed. II). In 4° de 4 foi nenumerate, 606 p. + 4 foi. Titlul e împodobit cu două gravuri: una în față, una în dos. In dos, se află opt stihuri asupra stemei împărătești, în care se aduc laude « Lui Iosif cel Mare de neamuri iubit, Soare de scutință noao răsărit ». E de remarcat că, în « Cuvântu înainte » se face aluzie la revoluția lui Horia, zicând: « aceste vremi de împărechere și de învălială, la care păcatele noastre au adus neamul nostru ». Se exprimă totodată nădejdea unirii depline: « ca precum un Dumnezeu și o limbă avem, așe ună cugetă, și o înțelegere întru frica lui Dumnezeu să avem ».

Euhologiu. Ed. III, Blaj, 1913, 1 f. + 579 [—576] p.
Euhologiu... Ed. IV. Blasiu, 1 f. + 556 [—560] p.

Sfită și dmnezească alui Is. Hs. EVANGHELIE acumî întâiu typărită suptă stăpânirea Prea înălțatei Impărătesei Râmlenilor Prințesei Ardealului Iproci MARIEI THERESII cu blagoslovenia Prea luminatului și prea osfințitului Kyriu Kyru ATHANASIE RĂDNICŪ vladicăi Făgărașului iproci. In Sfânta Mitropolie a Blajului. Anii dela Hs. 1765.

In folio de 4 foi și 363 p. Tipărit negru și roșu pe două coloane. Titlul reprezintă o poartă gravată de *Sandulă tipografă*. La sfârșit citim: « Typăritu-s'au în anul dela mântuire lumii 1765, de noi cei mai jos numiți tipografi: Sandulă tipografului dela Iași, sinu Ierimiia tipografă, i Petru Rîmnicianulă Papa Vică, Ioannu Rîmniceanulă ».

Evanghelie. Blaj, 1776 [ed. II] cu aceleași gravuri ca cea dinainte.

Evangheliariu. Blaj, 1900.

Evangeliu. Blaj, 1918. In folio, 1 + 310 p.

Dumnezeștile *Lyturghii* a celor dintru sfinți Părinților noștri Ioan Zlatoustu, Vasilie celu mare și a Prejde Sfteniei acumî întâiu întraceta chipu typărite: stăpânindă Preanălțata Kesaru Crăiasa Romanilor, Prințesa Ardealului iproci MARIA THERESIA cu blagoslovenia Prea Luminatului și prea sfințitului Kyriu Kyru PETRU PAVEL AARONŪ vladicăi Făgărașului în mănăstirea sfinte Troiță la Blaj. Anul dela Hs. 1756. De Mihailu Becikereki.

In 4° de 1 + 230 p. Tipărit negru și roșu. Acest exemplar, văzut de noi, a fost proprietatea « popii Eftimie din Uioara » (Ocele Mureșului), jud. Alba, de unde a fost adus de P. canonic Șt. Roșianu din Blaj, în schimbul altuia recent. El mai poartă și următoarea inscripție latinească: « Hic liber est meus, testis est Deus; quis illum

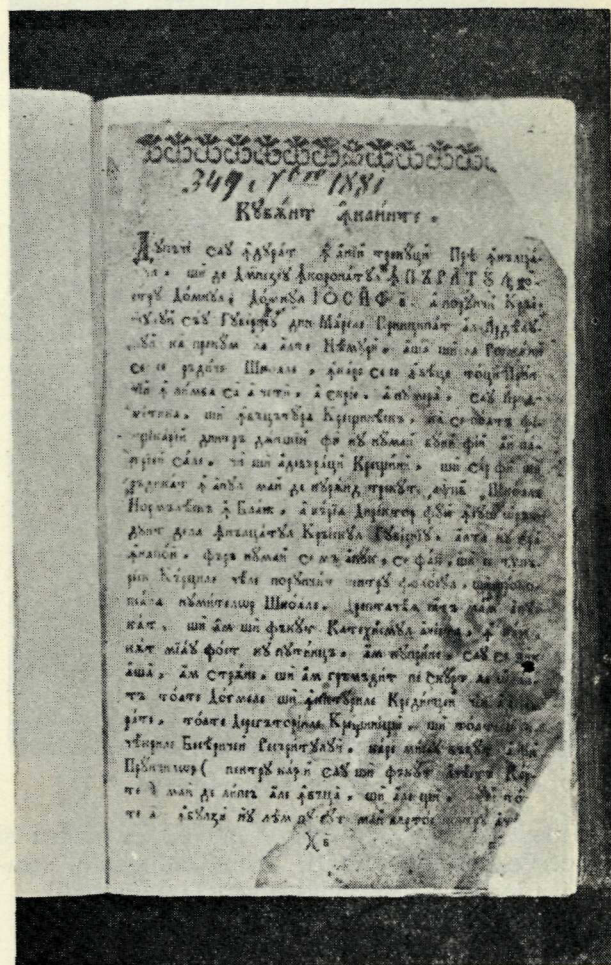
quaerit, nomen hic erit » (ss) Pap natus Athanasius ».

Dumnezeștile *Lyturghii*... Blaj, 1775 (ed. II).

In 4° de 2 foi + 223 p. Tipărit negru și roșu. Pe verso titlului, o gravură cu Bunăvestirea de Petru [Papavici]. T.[ipografu]. « Canonic și a cărților revizor ». Ieronim Calnochi. Diortositor, ieromonahul Gherman.

Dumnezeștile *Lyturghii*... Blaj, 1807. In 4° de 2 foi + 204 p. Tipar negru. Pe verso foi de titlu e chipul lui Christos de arhiereu bizantin cu inscripția: « Doamne Isuse Hșe păzește turma ta, povățuind-o la împărăția ta ». Sub gravură, semnătura: Petru P.[apavici] T.[ipograf].

Domnediescile si santele *Liturgie*... Blaj, 1870, 200 p. Desenul de pe dosul foi de titlu e semnat Sinicinovicz.

Cuvânt înainte din Catehismul lui Șincai

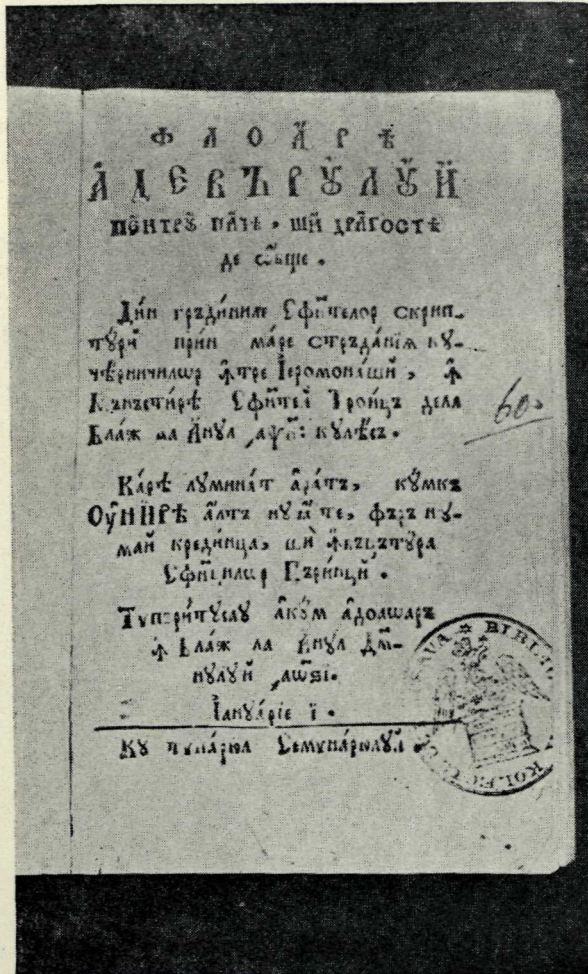
Dumnediescile si santele *Lyturghii*... Blaj, 1905, 264 p.

Dumnezeștile și sfintele *Liturghii*... Blaj, 1931, 2 + 239 p. Cadrul titlului și chipurile lui Christos

și ale celor trei autori de liturghii foarte bine executate după desenele marelui pictor O. Smigelschi.

Octoih și slujbele sfinților de obște. Cu blglovenia Prea o sfințitului, și prea Luminatului Kyriu Kyrü PETRU PAVELŪ AARONŪ de BISTRA prinŭ Țara Ardealului, și părților ei împreunate vlădicului Făgărașului. Typaritu la sfința Troiță în Blajŭ, 1760. De Petru Sibianulŭ.

Floarea adevărului (a 2-a ediție)

In 4° de 1 foaie + 219 + 36 p. Cu negru și roșu. Pe dos, gravura S. Ioan Damaschin, semnată «Ioanni» (Diaconul Ioanichie Endredi).

Octoih... Blaj, 1770 (Popp, Disertație, 48).

Octoih... Blaj, 1792.

In 4° de 2 foi + 424 + 196 p. Tipar negru și roșu. Pe verso titlului, chipul S. Ioan Damaschin, gravat de Dimitrie Finta.

Octoih... Blaj, 1825.

Pe dosul foii de titlu, același clișeu, după care urmează cinci strofe pentru împăratul Francisc: «Multe zile să trăiască, In noroc să strălucească».

Octoechu micu... Blaj, 1865.

Octoechu micu... Blaj, 1875, 167 p.

Octoih mic... Blaj, 1907.

Orologhionu adecă Ciaslovŭ care cuprinde în sine slujba de zi și de noapte, acumŭ într-acestŭ chipŭ așezatŭ și tipăritŭ după rânduiala Besericii Răsăritului. Cu blagoslovenia celorŭ mai mari. Typăritŭ în Blajŭ, în tipografia Mănăstirii Bunii Vestiri, 1766. Petru Râmniceanulŭ Typografulŭ.

In 8° de 4 foi + 799 — 6 foi. Tipar negru și roșu. Pe verso titlului chipul Bunei Vestiri; pe a treia foaie liminară, Răstignirea; pe foile nenumerotate dela sfârșit, Pascalia.

Ceaslov... Blaj, 1778 (ed. V).

Ceaslov... Blaj, 1786 (Iorga, Scrisori și inscripții, II, 189, 193).

Ceasoslov... Blaj, 1793 [Popp, Disertație, p. 47].

Ceaslov... Blaj, 1808 [Idem, p. 47].

Orologiulu celu mare... Blaj, 1869.

Orologiul cel mare... Blaj, 1912. In 12°, 1 f. + 557 + 7 p.

Cu aprobarea Preaveneratului Ordinariat mitropolitan gr.-cat. de Alba-Iulia și Făgăraș. Onoratul *Paracelis* al Preasfintei Născătoarei de Dumnezeŭ și pururea Feciorei Maria și Canónele cătră Domnul nostru Isus Christos și cătră Angerul păzitorŭ, Blaș, 1903. Tipografia Seminarului Archidieceșan, 44 p.

Paracelisul... Blaj, 1915, 96 p.

Penticostarionŭ acum a doao oară după rânduiala Besericii Răsăritului supt stăpânirea Prea Înălțatului Impărat al Austriei și Marelui Prinț Ardealului Dm̃nului Dm̃n FRANCISC al DOILEA. Cu blagoslovenia Exțelenței sale Prea o sfințitului Dm̃n IOANN BOB episcopul Făgărașului și al Prea Înălțatei Kesaro Crăești Mărimi Sfeatnic din lăuntru. Typărit în Blaj la Mitropolie cu tyariul Seminarului. Anul 1808.

In folio de 1 foaie + 212 foi. Tipar negru și roșu pe două coloane. Titlul, într'o gravură mare; pe verso, Răstignirea, într'o gravură mică.

Penticostariu micu... Blasiu, 1860.

Penticostariu micu... Blasiu, 1878, 140 p.

Penticostar mic... Blaj, 1912, 184 p.

Penticostar mic... Blaj, 1928, 164 p.

Polustavŭ acumŭ a patra oară typăritŭ cu blagoslovenia celorŭ Mai mari. Cu tyariulŭ B. Vestiri. [In Blajŭ]. Anulŭ 1773.

In 8° mic de 1 foaie + 598 p. Tipărit numai cu negru. Titlul cu gravură de Sandul (Typografu).

Polustavŭ... Blaj, 1793.

Polustavŭ... Blaj, 1808.

Cu aprobarea Preaveneratului Ordinariat mitropolitan gr. cat. de Alba Iulia și Făgăraș. *Prohodul*

Domnului nostru Isus Christos sau urmarea mă-necatului din sfânta și marea Sâmbătă, Blaj, 1902. Tipografia Seminarului Archidieceșan, 56 p.

Prohodul... Blaj, 1910, 56 p.

Prohodul... Blaj, 1917, 56 p.

Prohodul... Blaj, 1928, 54 p.

Psaltire, Blaj, 1764 (Popp, Disertație, p. 47).

Psaltirea prorocului și împăratului DAVIDŪ acumŭ a cincea oară typărită cu blagoslovenia Exțelenții sale prea luminatului și prea o sfințitului Domnŭ Domnului G. GRIGORIE MAERŪ vlădica Făgărașului, și a toată Țara Ardealului a prea Înălțatei Kesaro Crăeștii mărimii Sfeatnicŭ dinŭ lăuntru. La Sfnta Mitropolie în Blajŭ. Anii dela Mântuirea lumii 1780.

In 8° mic de 4 foi + 485 p. + 4 foi.

Psaltire... Blaj, 1786 [ed. VI].

Psaltirea sau Cartea Psalmilor despre limb'a evreesca tradusa romanescce de... Theodoru Popu. Bliuu (Tip: Seminariului), 1835. 19,5 × 11, VIII + 179 p.

Psaltirea... Blaj, 1908, 18,5 × 12, 277[—281] p.

Strastnic care cuprinde în sine slujba Sifntelor Patimi și a învierii Domnului Hs. acumŭ: Intra-cesta chipŭ typaritŭ suptŭ stăpânirea Prea înălțatei Kesaro-Crăeșei MARIA THERESIA cu blgoslovenia Prea sfințitului vlădichii Făgărașului Kyriu Kyriu PETRU PAVEL AARON dela Bistra în mănăstirea Sfintei Troițe la Blajŭ. Ann dela Hs. 1753. Gravură de Vlaicu. Inscriptia de Vasilie Kostandin. Pe verso chipul Mănăstirii S. Treimi din Blaj de acelaș Vlaicu și opt versuri. In predoslovie, ieromonașii Blajului vorbesc între altele de tipografia aceasta «învălită» «în măhramă», cum s'a arătat mai sus.

Strastnic... Blaj, 1804 [ed. III]. In folio de 1 f. + 218 p. Titlul, gravură cu compartimente; pe verso, altă gravură de I.[oanichie] E[ndredi].

Strastnic... Blaj, 1817 [ed. IV]. In folio de 1 f. + 217 p. Titlul cu aceeași gravură. In sfârșit, numele diortisitorului: Dimitrie Popp, «prefecțușul tipografiei».

Strastnic... Blaj, 1929. In folio, 1 f. + 215 p. Chenarul ce împodobește foaia de titlu artistic lucrat de Prof. Sept. Marian.

Triodion, acumŭ a doao oară așezatŭ și typăritŭ, după rânduiala Besericii Răsăritului supt stăpânirea Prea Înălțatului Impăratŭ a Romanilorŭ FRANȚISCŪ al DOILEA craiului apostolicesc, mare prințip al Ardealului și celelalte. Cu blagoslovenia Măriii sale Prea luminatului și Prea Sfințitului Domnului Domnŭ IOANN BOBB vlădicul Făgărașului în Blaj la Mitropolie. Anul dela nașterea lui Hs 1800.

In folio de 1 f. + 630 p. cu negru și roșu pe două coloane. Gravură în foaia de titlu de Petru Papavici Râmnicianul. Pe ultima față, o erată.

Triodu... Blaj, 1890 [ed. I cu litere latine]. In folio de 1 f. + 476 p.

Rânduiala *Sfintei Ungeri* care se cântă de un preot. Blaj, 1917.

Pe lângă cărțile de slujbă bisericească, tipografia seminarului din Blaj, conform menirii sale, avea să tipărească și cărți școlare. Cu toate piedecile sistematice, așezate în calea dezvoltării noastre culturale de vitrega stăpânire ungurească de pe vremuri, această tipografie a putut pune în circulație o întreagă literatură didactică, din punct de vedere religios și moral superioară, de cele mai multe ori, celei de acum. Și, fiindcă sub ocrotirea Bisericii se dezvoltă toate treptele învățământului, a fost firesc să se desvolte o literatură didactică de toate gradele și nuanțele.

Pentru învățământul primar, s'a tipărit o serie întreagă de cărți. Astfel «Abecedarul» Solomonu-Munteanu ajunsese în 1911, anul memorabil al serbărilor semicentenarului Astei la Blaj,

Xilografie de Vlaicu, 1751.

ediția a XVI-a, iar «Abecedar și piese de lectură» de Munteanu-Precup, în 1919, ediția a XVII-a.—Catehismele de diferiți autori încă au ajuns numeroase ediții. Cel anonim, din timpul mitropolitului Vancea, la 1893, are cinci ediții; altul, sub mitropolitul Mihalyi, la 1905, are nouă ediții și, deosebit

de acestea, canonicul Gavril Pop scosese până în 1910 trei ediții din catehismul său. Tot așa sunt mai multe ediții din « Catehismul catolic » și din cel cu elemente de biblie al P. Nic. Brinzeu. Cel mai vechiu catehism dela Blaj e, precât știm, « Invățătura creștinească prin întrebări și răspun-

Ungariei avea în 1892 trei ediții, pe urmă scosese o ediție Iosif Marian. D. Toma Cocîșiu, directorul școlii primare de Stat din Blaj, are câteva manuale de Istoria Românilor. De însemnat că lucrările mai vechi de istorie, gândite și scrise românește de Ioan Micu Moldovanu au fost oprite, pe urmă, de guvernul unguresc. Iată aceste lucrări: « Istoria Ardealului pentru școlile populare » (1866); « Istoria patriei pentru școlile populare » (1875); « Istoria Ungariei pentru școlile populare » (1885). Aceeaș soartă au avut și lucrările sale de geografie. Anume: « Geografia Ardealului pentru școlile populare » (1866, 1870 și 1875); « Geografie pentru școlile populare » (1878, 1882 și 1895). — Geografia, cursul I, avusese patru ediții, la 1895. Schimbările survenite au prilejuit alte ediții: una de Rem. Lupescu (1903); alta de Iosif Marian (1909); de T. Cocîșiu (1923). Pentru elemente de constituția patriei se tipăriră patru ediții până în 1892, iar de atunci încoace, cea de I. F. Negruțiu avea trei ediții în 1904. Abecedarul unguresc de Negruțiu-Ungurean ajunsese la șapte ediții în 1905. — N'au rămas nici științele naturale fără manual. T. Cocîșiu, în colaborare cu I. Popu-Câmpeanu, au scos un manual în 3 ed. până în 1924. — La fel, aritmetica. Cunoaștem manuale de I. S. Stoianu (1864); Georgiu Vlăssă (1879); Teodor Hurducaciu (1905); Valer Suci (1913 și 1914). — De fizică s'au îngrijit: Al. M. Micu (1866); Elia Chirila (ed. II, 1883; a III-a, îngrijită de Emil Viciu, în 1898). — De igienă, Dr. Șt. Erdély, medic în Orăștie, a cărui lucrare a fost premiată cu 50 coroane-aur de canonicul Gavril Pop în 1900. — De economie, tatăl scriitorului acestor rânduri, Ioan Georgescu (1900) și Prof. N. Pop (1913).

Precum vedem, manualele de curs primar s'au învrednicit cele mai multe să ajungă mai multe ediții. Semn că erau căutate. În întreaga provincie mitropolitană erau doar peste o mie de școli primare. Așa cum erau aceste școli, în încăperi mai modeste, de multe ori, nu în săli vaste și luminoase ca cele de Stat, cu învățatori ieșiți din « preparandia », cum se numea pe vremuri școala normală din Blaj, de sub conducerea imediată a unui Solomon-Pop-Munteanu-Negruțiu sau aceea mai depărtată a unui Cipariu-Moldovanu-Bunea și plățiți nu întotdeauna în numerar, ci cu alimente în natură, întrebuițând manuale ca cele de mai sus și privindu-se, așa cum ar trebui să fie școala, ca tinda bisericii, ele îndeplineau o operă de care se cutremurau stăpânitorii nedreptății dela Buda-Pesta. Referindu-se de sigur la toată acțiunea aceasta vastă, de ordin național, ce emana din Blaj, va fi spus fostul ministru al instrucției publice din Ungaria, Trefort Agost († 1888): « De câte ori aud numele Blajului, mă cuprind fiori (felborsodzik a hátam) ». De-ar fi școlile de Stat românești, ce au luat locul celor vechi confesionale, cel puțin la înălțimea acestora!

Bunavestire, xilografie

suri, pentru procopseala școllelor. Acum a doaoară¹⁾ tipărită cu blagoslovenia Preașfințitului Kyriu Kyr P. Pavel Aaron vlădica Făgărașului. În mănăstirea sfintei Troiță la Blaj, Maiu 11, 1756, de Dumitru Râmnicianul ». (Popp, Disertație, 46). — Tot așa istoriile biblice. Din cea « pentru începători » a lui Cipariu, cunoaștem ed. II dela 1859; din a lui Gavril Pop, ed. XI dela 1914. Mai noi, sunt altele. Chiar istoria bisericească a P. canonic Șt. Roșianu, a apărut în ed. II la 1921. — Istoria

¹⁾ M. Gaster (Gesch. der rum. Litt., p. 308), crede că I-a ed. a acestei cărți este « Catechism mare », Blaj, 1753.

Pentru învățământul secundar încă s'a publicat o literatură didactică, firește mai restrânsă, fiind numărul acestor școli, pe vremuri, foarte redus. Nici măcar în centrele eparhiale nu existau, în toate, asemenea școli. Având, deci, populație școlară puțină, scrierea și mai ales tipărirea manualelor necesare se face anevoie, necesitând adevărate jertfe. Dar oricât de reduse și puține au fost aceste cărți, ele au contribuit, alături de cuvântul hotărîtor, plâsmuitor de suflete al profesorilor, la formarea generației ce a săvârșit marea unire națională și a avut rol de conducere în atâtea domenii ale vieții noastre publice. Fără de aportul acestei literaturi, n'am fi avut nici bruma de cultură românească și creștinească pe care o avem. De aceea, ea merită să fie trecută, oricât de sumar, în revistă. Mai ales că e mai veche și ceva mai bogată în idei decât cea precedentă.

La trei ani după deschiderea școlilor din Blaj, în 1757, se și tipărește cel dintâi manual de curs secundar, potrivit nevoilor tineretului român unit de atunci: « Invățătura creștinească, culeasă din autori încercați, cu un adaus despre Sfânta Unire, din porunca Preasfințitului și Prealuminatului Domn Domn Petru Pavel Aaron de Bistra, episcopul Făgărașului, tipărită la mănăstirea Sfintei Treimi din Blaj, de Mihail Becicherechi, în anul 1757 ». — Cartea în 12° de 5 foi și 198 pagini e împodobită cu reproducerea datorită lui Vlaicu a icoanei Preacuratei Fecioare Maria care lăcrimează, din Cluj. E publicată în limba latină, limba școlilor, a științei și a diplomației de atunci și e închinată lui Ignatie Iosif Bornemisza, baron de Kaszon, și lui Frederic Guilelm, baron de Dietrich, patronii sfintei mănăstiri. Prefața acestei « Doctrina christiana » se adresează și școlarilor, spunându-le: « Iar voi, iubiților, primiți-o cu drag, cetiți-o, rumegați-o, înghițiți-o, și chiar dacă în pânțecă ar fi amară, va fi dulce ca mierea în gura voastră ».

Carte de învățătură religioasă pentru cursul secundar n'a mai apărut apoi decât în 1783. E « Catechismul cel mare cu întrebări și răspunsuri, alcătuit și întocmit pentru folosul și procopseala tuturor școalelor normălești a neamului românesc de Gheorghie Gavril Șincai, directorul și catechetul școalei cei normălești din Blaj și cell. In Blaj cu tyariul Seminarului 1783 ». In 8° mic de 4 foi + 180 p. + 1 foaie pentru errata. Are aprobăție dela Ștefan Sabo și Ioann Halmaghi, teologi ai S. Mitropoliei Făgărașului din Ardeal, și de cei mai mari ai noștri orânduiți revizori. — În « Cuvânt înainte », autorul spune că, înființându-se școala normală din Blaj la 1782 și fiind el numit directorul ei, are datoria să publice manuale potrivite. In cartea de față, ar fi « îmbulzit » mai mult material, dar n'a putut, să nu scumpească prețul « pentru... cei seraci, de carii mai mulți se află în Némul nostru decât bogați ». In expunere, a întrebunțat cuvinte curate, pricepute de toți Ro-

mânii. La sfârșit, are o săgeată împotriva bârfitorilor « carii în viața lor nici atâta n'au făcut pentru binele de obște; ci numai au zăcut și au cârtit pe alții, pizmuindu-le numele și lauda, care pe dreptate le-au căpătat prin lucrurile cele bune, cele făcute pentru obște ». Cuvinte caracteristice pentru înfierarea acestui păcat specific românesc! Tot el tipărește în 1785 « Indreptare cătră Arithmetică. Intâia parte, alcătuită și întocmită pentru folosul și procopseala tuturor Școllelor normălești a Neamului Românesc ». In 8° mic de 3 foi + 81 pagini, numerotate până la 77.

« Catehismul cel mare sau Invățătură creștinească cu întrebări și răspunsuri » s'a tipărit de multe ori. Din 1836, cunoaștem ed. VI, 17 × 11,

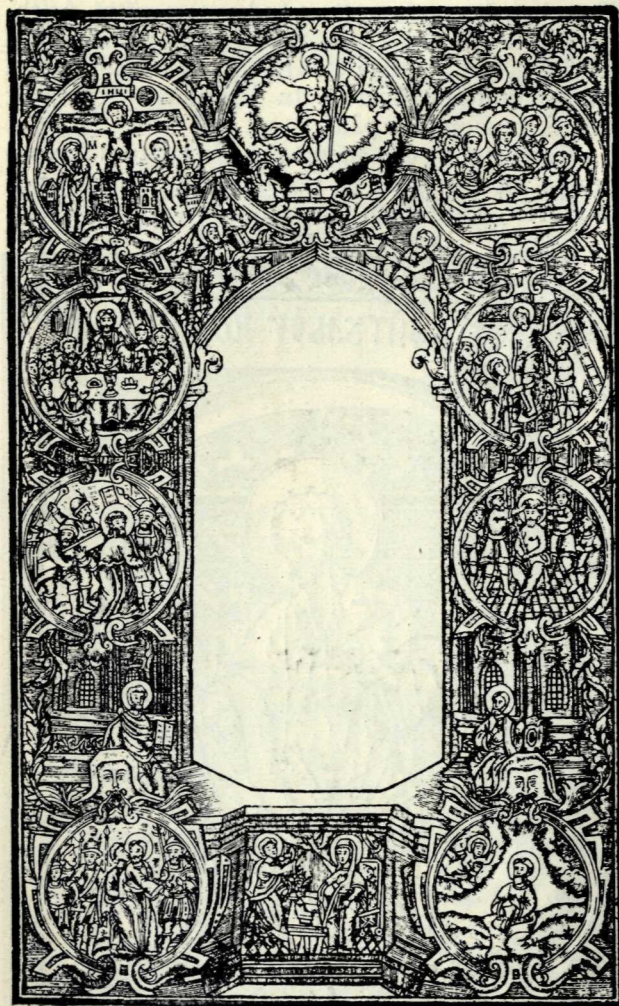

Sf. Evangelist Ioan, xilografie (de Sandul tipograf)

2 f. + 250 p. — In timpul mai nou, Simeon Micu, profesor de teologie a tipărit « Catechismulu religiunei creștine-catolice » pentru clasele I, II și III de liceu, în 1884, p. 220 + II; mai apoi Dr. Isidor Marcu a întocmit și el « Catechismul religiunii creștine » pentru aceleași clase: ed. I la 1894.

ed. II la 1905, p. 258 + V; asemenea Dr. Alexandru Rusu (actual episcop de Maramureș) a scos « Catehismul catolic » (ed. III din 1924 cu 124 p.); în fine, P. canonic Nicolae Brînzeu, Catehism pentru cl. III de liceu și școli normale în 1931 cu 176 p.

Cadru de pagină de titlu

« Istoria biblică » a Testamentului Vechiu și Nou încă a fost înfățișată tineretului secundar de mai mulți autori. Astfel, la 1869, de Gavrilă Popu, profesor de s. scriptură în Seminarul Mitropolitan, mai târziu canonic (ed. II cu 160 p.); apoi ca « Mica Biblie » de P. Dr. Alexandru Cziple, cu hartă și ilustrații (1918, cu 160 și 136 p.).

« Principiile generale sau fundamentale ale religiunii creștine » le-au expus Dr. Ioan Rațiu, profesor de teologie, mai târziu canonic (ed. I în 1872, ed. II în 1892); mai apoi, Dr. Vasile Suci (1909 cu 102 p.).

Cele speciale sau dogmatice, același Dr. I. Rațiu (ed. I, 1872; ed. II, 1895), apoi Dr. Augustin

Tatar, preot-profesor (ed. I, 1921; ed. II, 1926 cu 136 p.).

« Elemente de istoria bisericească universală și particulară a Românilor » pentru cursul secundar superior a tipărit întâi Dr. Alexandru Grama (1879), apoi Dr. Victor Smigelschi (1886 și 1892, inferioare celei precedente) și, în sfârșit, autorul acestor rânduri (ed. I, 1921; ed. II, 1926; ed. III, 1931).

Principiile morale sau etice ale religiei creștine le-au tipărit Dr. Alexandru Grama (1878); Dr. Vasile Suci (1909), iar în 1923 sub titlul *Morala creștină*, P. Dr. Aug. Tatar.

Dacă pentru studiul religiei, tipografia din Blaj a avut o posibilitate relativă de a imprima mai multe manuale și unele chiar în destul de numeroase ediții, pentru studiul limbii române n'a prea avut această posibilitate. De când a luat bine în mână frânele puterii, stăpânirea ungurească din Buda-Pesta nimic nu încerca să împiedece mai mult ca răspândirea cărților întocmite în duh românesc. « Compendiu de gramatec'a limbei române », tipărită de T. Cipariu în 1862 la Blaj (ed. III) și la Sibiu în 1865 (ed. IV) nu s'a mai putut reedita după înfăptuirea dualismului austro-ungar (1867). Din aceeași pricină, n'au putut avea mai multe ediții excelentele « Elemente de poetica, metrica și versificațiune » din 1861 ale aceluiaș mare scriitor. Nici « Legendariu românesc pentru a V și a VI-a clase gimnaziale » de Alesiu Viciu (1884). Nici « Manual de stilistică » de Ioan F. Negruțiu (ed. III din 1901). Nici « Poetică și legendar poetic » de Dr. Ioan Rațiu și Alexandru Ciura (1911). O soartă asemănătoare a avut și manualul similar al Prof. Al. Viciu. Aceste manuale nu puteau reproduce orice bucată poetică, oratorică sau istorică. Dacă ideile erau potrivnice « concepției » Statului maghiar, bucățile, oricât de clasice, erau suprimate de cenzură. Bucățile specific românești trebuiau să fie înlăturate. Mai bine văzute erau traducerile și prelucrările din ungurește și din nemțește. Nu era bine văzut nici contactul cu marea literatură franceză, cea plină de idei « revoluționare », cu cea italiană « ultramontană », ori cu cea « catolicissimă » spaniolă.

Până și limba și literatura cea moartă latină și elină erau ținute la carantină. De unde în timpul absolutismului austriac și în primii ani de stăpânire ungurească, tipografia din Blaj a putut scoate câteva manuale (Gramatica latină după M. Schinagl de T. Cipariu. Partea I și II în 1857—1860; ed. II în 1869; în 1864, un « lectiunariu latinu » după același autor de Ioan M. Moldovanu; ed. II în 1882; iar Al. Viciu « Esercitiu in partea formaria a gramaticii latine », precum și un dicționar latin-român în 1892 și român-latin în 1908), în anii din urmă aceste apariții se răresc și dispar cu totul. Școlile românești erau obligate să folosească textele autorilor clasici, editate și adnotate la Buda-Pesta, pentru ca și în chipul acesta să pătrundă

ideea și cunoștința limbii maghiare. — Aceeaș soartă o aveau și textele din autorii germani. Și acestea trebuiau să treacă prin filtrul dela Buda-Pesta. Abia câte un manual de gramatică germană ca cel de Nestor-Popescu, printr'o adevărată minune, a putut să ajungă patru ediții până în 1908.

De istorie și geografie românească, în cursul secundar, nici nu putea fi vorba, sub regimul maghiar. Am văzut că au fost oprite din circulație până și niște manuale, de curs primar, pentru istorie și geografie, redactate cu moderația ce-i caracteriza, de Ioan M. Moldovanu și de Ioan V. Russu. Și, într'un manual de curs primar, nu poate fi vorba de desvoltări, de motivări. Dar apoi în cele de curs secundar! De aceea, profesorii școlilor din Blaj erau nevoiți să traducă manuale ungurești, ca cel de Dr. Francisc Ribáry pentru istoria Ungariei în 1884, ori ca cel de Dr. Alexandru Márki pentru istoria universală, în traducerea profesorilor Silvestru Nestor și Dr. Emil Szabo (1908 și 1910).

La geografie, în particular, se constată regulul științific pricinuit de o stăpânire samavolnică și nedreaptă. De unde cele trei volume de «Icoana pământului sau carte de geografie» ale lui Ioan Rus la 1842 sunt, în felul lor, epocale și chiar «Elemente de istoria și geografia vechia după W. Pütz» destul de mulțumitoare, «Manualul de geografie» de Nicolae Popescu (1878); «Geografia politică» de Aron Deacu și «Geografie»

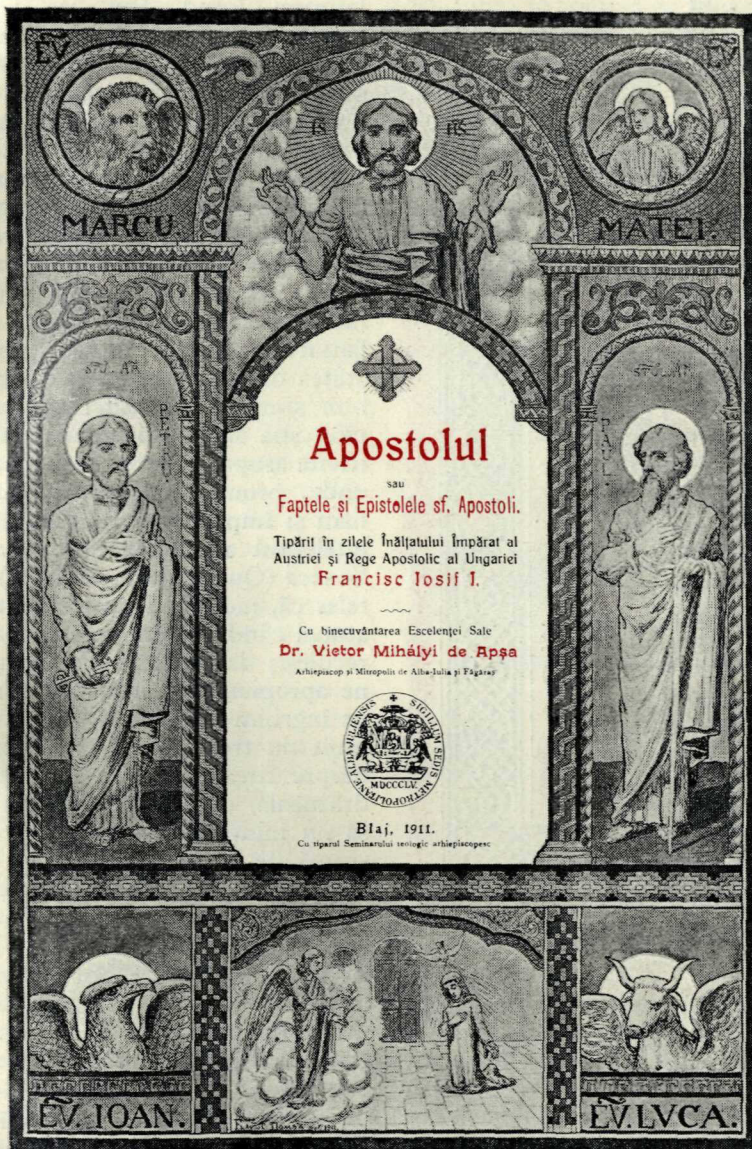
de Dr. Ambrosiu Chețianu, în urma restricțiilor tot mai numeroase ale autorităților școlare de atunci, sunt din ce în ce mai insuficiente. Așa era sistemul. Bieții autori didactici erau victimele lui.

Nu era bucuros acest sistem didactic, ce prezida soarta învățământului public în vechea Ungarie, de nicio inovație. De aceea profesorii școlilor din

Blaj nu puteau veni cu nicio încercare de cercetare ori măcar de expunere originală, nici în alte materii. Nu erau admise. Singura soluție erau traducerile. Astfel «Geografia fizică pentru cl. III gimnazială» de dr. Aug. Schmidt, tradusă de Silvestru Nestor în 1899, ajunge două ediții. Prof. Alexandru Uilăcanu traduce «Elemente de botanică pentru clasele superioare» după Dr. Samuil Roth (1890). Abia Prof. Dr. Ambrosiu Chețianu ne dă o lucrare independentă, mult superioară celor de până atunci, de «Istoria naturală. I. Botanica» (1907).

Georgiu Vlăssă traduce «Manual de aritmetică» pentru gimnaziu după Dr. Fr. Mocnik (ed. III în 1906). Distingul pedagog și preot cucernic Emilu Viciu, însă, scoate un foarte

bun manual de «Algebră» (1898) întocmit așa fel, încât satisfăcea deplin trebuințele învățământului, în preponderență clasic, de atunci. — Ștefan Pop a tipărit o carte lămuritoare despre «Mesurile metrice» (1875); prof. Iosif Hossu o «Planimetrie constructivă», după L. Fodor și Dr. A. Wagner (1887) [ed. II în 1895] și ed. III în 1907 îngrijită de Flaviu

Apostolul din 1911. Desene de Fl. C. Domșa

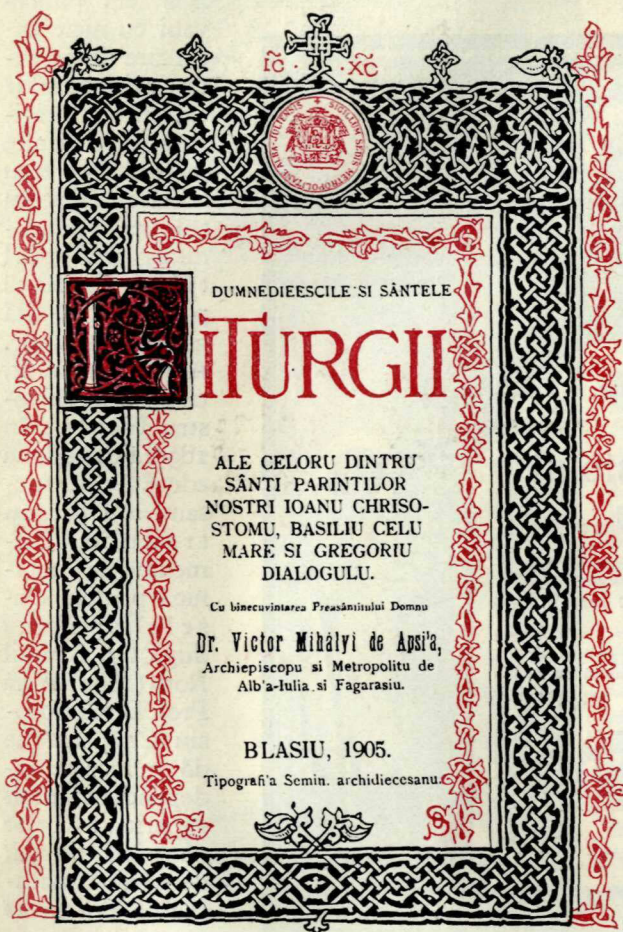

C. Domșa]. Tot Prof. Iosif Hossu traduce după aceeași autori, o « Planimetrie desemnativă », pe care tot Fl. C. Domșa o scoate în ed. III în 1909. Prof. I. Hossu, E. Viciu din Blaj, împreună cu Dr. Ioan Radu din Brad, tipăresc un « Manual și colecțiune de probleme de Geometrie » (1899)

toate acestea, o literatură didactică academică se înghebează anevoie. Întâiu, pentru că redactarea ei cere multă grijă și migăleală; al doilea, pentru că e cu mult mai costisitoare. Afară de acestea, singura școală superioară care întrebuița cărți românești pentru toate materiile era Academia Teologică din Blaj. Cea din Gherla a întrebuițat, multă vreme, pentru anumite materii, manuale latinești. Fiind, deci, așa de puțin iubitorii de asemenea literatură (câțiva studenți dela Blaj și un număr destul de redus de preoți, cari, și după ce se căsătoreau, mai simțeau nevoia de a se cultiva), nu e mirare, dacă această literatură nu se poate desvolta prea mult.

A trebuit să funcționeze un șir întreg de ani (1832—1848) cursul de filosofie ca o încoronare a învățământului secundar, pentru ca T. Cipariu să ne dea « Elemente de filosofie » după W. T. Krug, vol. I (1861), vol. II (1863). Autorul prelucrat trebuia să fie numai decât un German, lansat de anumite cercuri interesate, chiar dacă atâtea dintre încheierile lui erau greșite. Cu rarul bun simț ce-l caracteriza, însă, traducătorul român știa să atragă atenția cititorului în note potrivite asupra acestor greșeli, ca, de pildă, la p. 676, unde, pronunțându-se autorul pentru protestantism și împotriva catolicismului, nu uită să citeze înțeleptul avertisment dat de cugetătorul păgân Seneca (Quaest. nat., VII, 30): « Bine zice Aristoteles că, nici când nu trebuie să fim mai sfioși, ca atunci când vorbim de zei. Dacă intrăm în temple reculeși; dacă plecăm fața când avem de gând să ne apropiem de jertfelnic și îmbrăcăm toga; dacă ne îngrijim să fim cât mai cuviincioși: cu cât mai mult nu trebuie să facem aceasta, când discutăm despre firea zeilor, să nu afirmăm nimic din îndrăzneală, din nerușinare sau din ignoranță, nici să nu mințim cu știință ». Și Krug nu prea ținea seamă de acestea.

În ordine cronologică, cel dintâi tratat academic de teologie românească rămâne lucrarea harnicului ieromonah Samuil Micu: « Theologie dogmatică și moralicească despre taine preste tot, după învățătura bunilor credincioși Dascăli întocmită cu mărturiile din Sfânta Scriptură SS: Părinți și din trădania Bisericii întărită spre învățătura clerului celui tânăr rumânesc așezată, și tipărită supt stăpânirea Prea Înălțatului Împărat al Romanilor FRANCISC al DOILEA, craiul Apostolicesc, mare Prințip al Ardealului, și celelalte. Cu blagoslovenia Mării Sale Prea Luminatului și Prea osfințitului Dmnnului Domn IOANN BOBB, vladicul Făgărașului în Blaj la Mitropolie, 1801. Cu typariul Seminariului ». — În 4° de 1 foaie + 102 p. + 3 foi. Tipărit pe două coloane. Într'un cuvânt înainte, tipograful arată cum a obținut nu numai manuscriptul și binecuvântarea, ci și ajutor bănesc dela Bobb pentru tipărirea acestei cărți atât de folositoare obștei.

Sfintele Liturghii, Blaj, 1905

după Dr. Ludovic Sárkány. — Dr. Vasile Hossu publică un limpede « Manual de Psihologie și Logică » pentru cl. VIII de liceu (1898), iar Prof. Al. Viciu compune, în colaborare cu Nicolau Putnoky, « Esercții de stil în limba magiară » pentru cursul secundar superior, limbă și literatură careia trebuia să i se dea toată atenția.

Pentru învățământul teologie superior, adevărat, nu existau restricțiile și piedecile ce stânjeneau învățământul primar și cel secundar. Să nu uităm, însă, că, până în 1859, Academia Teologică din Blaj era singura școală superioară la Românii transilvăneni. Dela această dată, mai are o tovarășă, pe cea din Gherla, întemeiată chiar de întâiul episcop al acestei eparhii, Ioan Alexi, iar acum mutată, odată cu reședința episcopiei, la Cluj. Cu

În acelaș an, mai văd lumina zilei, dela acelaș autor, următoarele tratate: « Theologie dogmatică și moralicească despre taina botezului »; « despre taina Mirului »; « despre taina pocăianiei »; « despre taina maslului »; « despre taina preoției »; « despre taina căsătoriei », — iar după zece ani (1811) se scoate din nou o ediție de « Theologie dogmatică după învățatura bunilor credincioși dascăli întocmită cu mărturii din Sf. Scriptură și din SS. Părinți întărită spre învățatura clerului celui tânăr Rumânesc așezată și tipărită... ».

Mai târziu, apar mai multe tratate în diferitele specialități ale teologiei. Nemuritorul Timoteiu Cipariu dă la iveală în 1854: « Scientia S. Scripture ». Cunoașterea limbilor orientale i-au deschis acestui autor, perspective noi, pentru înțelegerea mai deplină a Bibliei. După el, Dr. Victor Szmigelski tipărește « Ermeneutica biblică. Compusă după Ubaldo Ubaldi » (1899); apoi « Istoria Legii noue ». Tomul I (1899); tomul II (1900); iar « Istoria legii vechi, tom. I (1901). Aceste lucrări împreună formează tratatul « Istoria Revelațiunii dumnezeesci ».

Istoria bisericească universală a avut doi cultivatori. Întâiul e Basiliu Rațiu, fostul preposit capitular și rector seminarial, unchiul martirului național Dr. Ioan Rațiu, eroul din istoricul proces al « Memorandului ». [Vezi I. Georgescu, Dr. Ioan Rațiu (1828—1902), 50 de ani din luptele naționale ale Românilor Ardeleni. Sibiu, 1928, p. 7, 11, 13] cu a sa « Istoria besereceasca. Pentru folosul tinerimei romane teologico scolastice pre scurtu întocmita » (1854), destul de substanțială pentru timpul său. Al doilea, Dr. Alesandru Gram'a cu: « Istori'a universale a besericeii dela inceputulu ei pana in dăilele nostre » (1881). Deși are incontestabile calități de limpezime, de ordine, de căldură, de însuflețire chiar pentru dumnezeescul așezământ al Bisericii, acel neprețuit « sentimente cum Ecclesia », totuș pare că insistă prea mult asupra ereziilor și părților negative din evoluția acestui așezământ și prea puțin asupra celor pozitive: marile înfăptuiri ale sfinților și ale aleșilor lui Dumnezeu. Nu indică, apoi, nicăieri, bibliografia materiilor ce tratează pentru a veni și în forma aceasta în ajutorul celor ce doresc să adâncească anumite probleme. Acest defect îl are, de altcum, și lucrarea mai recentă a lui Euseviu Popovici, fost profesor la universitatea din Cernăuți: « Istorie bisericească universală și Statistică bisericească » (trad. Atanasie Mironescu, București, 1925—27, în 4 volume). O lucrare la înălțimea cerințelor istoriei bisericești de astăzi este, deci, indispensabilă. Fiind vorba de istoria bisericii universale, nu trebuie să uităm nici de cea rămasă în manuscris latinesc dela Vasilie Filipan. (Vezi studiul nostru « Școlile din Blaj » în *Boabe de Grâu*, București, a. IV, Nr. 6, Iunie 1933, p. 339). — Lucrările de istorie bisericească românească vor fi enumerate, în altă parte.

După « theologia dogmatică și moralicească » a lui Micu, urmașii au să ne dea tratate distincte de dogmatică, de morală, de pastorală. Diferențierea continuă e legea progresului universal. Cel dintâi care ne dă (1881) o « Teologie dogmatică specială, prelucrata pentru alumnii deîn seminariile gr. cat. romane » este Simeon M. Micu, profesor de teologie, mai pe urmă paroh-protopop în Alba-Iulia. În prefață se plânge că din a sa « Teologie a fundamentale seau generale », tipărită înainte cu cinci ani (1876) în abia 500 de exemplare, s'au vândut numai a treia parte. Semn că interesul pentru cultura teologică mai înaltă încă nu era dezvoltat în publicul nostru. Tratatul de față e, însă, o prelucrare după I. Schwetz și alți autori germani. — În fața acestora, tratatul mai nou al P. mitropolit Dr. Vasile Suciu, Teologia dogmatică

Sfintele Liturghii, Blaj, 1931

fundamentală, vol. I: Apologetica creștină și vol. II: Tradițiunea și Biserica; apoi Teologia dogmatică specială, vol. I: Dumnezeu Unul, S. Treime, Dumnezeu-Creatorul, Intruparea Domnului și Grația; vol. II: Sacramentele în general, Sacramentele în special și Eshatologia, reprezintă un

mare progres. El ține seamă de nevoile noastre specifice. Cărțile bisericești românești, teologiei și scriitorii români sunt ținute în seamă, pas de pas. E, deci, întâia încercare serioasă de naționalizare a unei științe atât de supranaționale, cum este dogmatica creștină. De aceea, în mai puțin de 20 de ani a apărut în două ediții (ed. II e din 1927—28). De aceea a trebuit s'o respecte și C. Erbiceanu în darea de seamă ce i-a făcut la Academia Română, cu toate că n'a fost învrednicită de un premiu. De aceea s'au interesat de ea și cercurile de seamă din străinătate, iar actualul S. Părinte, papa Pius XI a lăsat să se traducă în italienește părțile privitoare la teologia dogmatică românească. Succes, pe care nu l-a avut încă nicio lucrare similară la Români.

P. Dr. Isidor Marcu, canonic și rector al Academiei Teologice, a publicat o bună «Teologia pastorală. Vol. I: Didactica pastorală» (1902, 416, p.); vol. II: Liturgica (1906, 588 p.). Ceva mai înainte (1897), publicase Dr. Victor Szmi-gelski «Jertfa creștinilor. Comentariu al liturgiilor bisericii grecesci», 23 x 15, 2 f. + 232 p. — P. Dr. Alexandru Nicolescu, atunci canonic, acum episcop de Lugoj, a dat la lumină «Teologia morală», vol.

I: Principii, în 1918, p. 504, ce s'a epuizat de mult. PP. Dr. Victor Bojor, Aron Papiu și Ștefan Roșianu au înzestrat clerul cu un foarte folositor «Tipic bisericesc» (ed. I în 1914; ed. II în 1931, p. 344). Canonicul Dr. Ioan Rațiu a dat un volum de «Instituțiunile dreptului bisericesc» (1867), precum și «Despre matrimoniu, impedimente și procedura cu respect la praxa vigenta în provincia metropolitană gr. cat. de Alba-Iulia»

(1875). Legislația civilă-bisericească n'a fost învrednicită de un tratat academic cât de sumar, deși a avut câțiva profesori distinși, între cari însuși d-l Iuliu Maniu, fost președinte al Consiliului de miniștri. Aceeaș lacună, pentru «Medicina pastorală». «Economia rurală» a fost expusă, însă, în toată întinderea ei, odată de Ștefan Popu (1881, 7 foi + 335 p.), iar mai nou (1914, 492 p.) de P. Nicolae Pop.

Și atât.

Nu e mare lucru ce s'a făcut. Strictul necesar. Dar e și asta ceva. E de ajuns câte un stâlp, pe fiecare țarm, pentru a construi un pod, peste un râu, pe care bieții oameni să-și pcarne nevoile.

Ca anexele cărților școlare, putem privi o serie de alte lucrări, tipărite la Blaj, în tipografia Seminarului. Astfel, Ștefan Popu are «Metodulu pertractarei Legendarului» (Abecedarului), după principialele scriptologiei și instructiunea intuitiva. În usuul institutelor pedagogice, teologice și a doctenitorilor) (învățătorilor) [1872, 1 f. + 75 p.]. Apoi «Regulament pentru afacerile interne ale comitetului central a despărțămintelor și a adunărilor generale ale Reuniunii învățătorilor gr. cat. din Archidieceasa gr. cat. de Alba Iulia și Făgăraș» (1900) și

Evanghelia din 1900 cu desene de Smighelschi

«Regulament pentru examenele de calificatiune învățătorească la institutul pedagogic greco-catholic archidiececan din Blaș» (1902). Ana Florescu traduce «Schitare de prelegeri pedagogice» de Johann Friedrich Herbart (1904). Apare și un «Plan de învățământ și îndreptar metodic pentru școlile primare din Provincia metropolitană gr. cat. de Alba Iulia și Făgăraș. Aprobata de Conferința Episcopescă, ținută în 7 Septemvrie st. n. 1909»

p. 360, iar în 1922 un «Regulament pentru organizarea învățământului în școlile primare greco-catolice române din arhidieceza gr. cat. română de Alba Iulia și Făgăraș» (104 p.). D-l inspector-șef Dr. Valeriu Seni, retipărește din «Foaia Școlastică» (1913), «Critica unei lecții: Indrumări practice» foarte folositoare (56 p.). În sfârșit, în era libertății politice și naționale (1923), comisia catehetică mitropolitană vine cu «Programa analitică a studiului religiei din școlile primare» (12 p.), precum și cu «Plan de lecțiuni pentru studiul religiei gr.-cat. în școlile primare» (16 p.). — Deși nu au caracterul celor de până aici, totuși amintim fiind tipărite în aceeași tipografie: «Considerațiuni la reforma școlară a învățământului primar» de d-l T. Cocișiu (1924), apoi documentele vremii «Buletinul asociației învățătorilor din județul Târnava-Mică» și, în sfârșit, chiar «Portarea de buna cuveniență între oameni», de atât de multilateralul T. Cipariu (1855, 35 p.), care și-a găsit succesoara în «Regule de bon-ton» de Corneliu Popu Pecurariu (1882, 48 p.). Apoi, «Arta dansului» de Bigeanu [Eugen Bianu, acum directorul general al Siguranței Statului], 1907, 88 p.). —

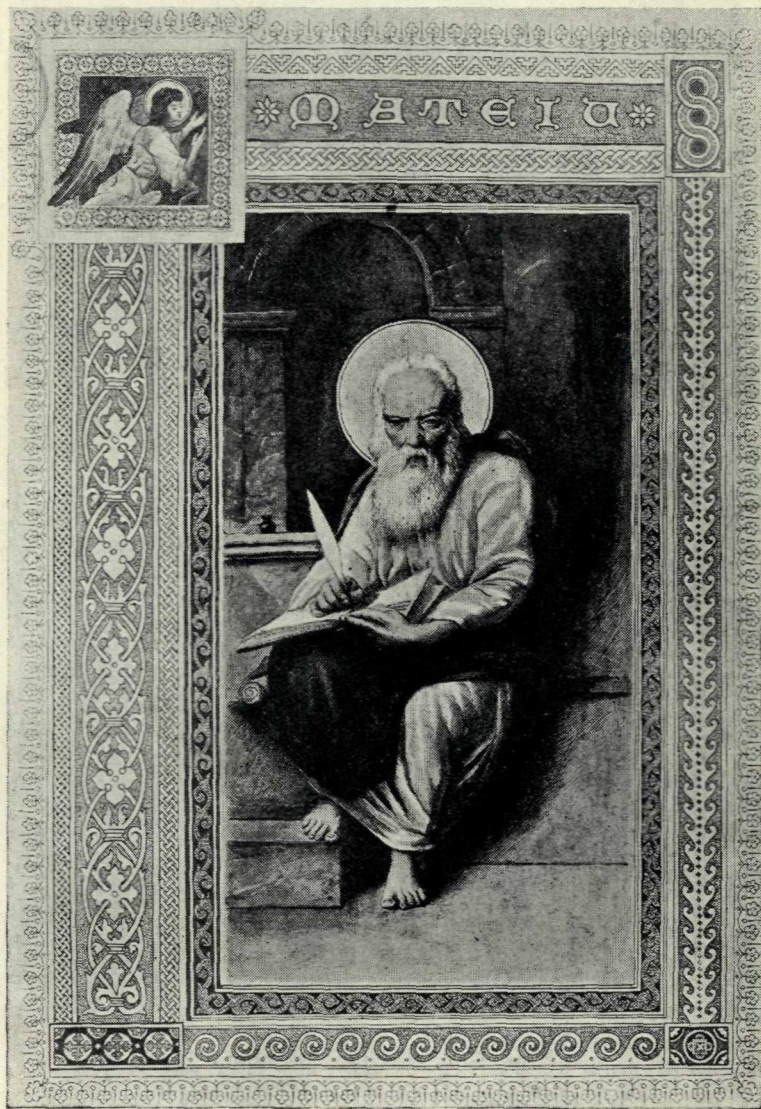
Tot aici, înșirăm respectabila serie a anuarelor școlilor din Blaj, numite și «programe», mai apoi «rapoarte», începând cu anul școlar 1853/54 și până în timpul din urmă. În aceste anuare, s'au tipărit numeroase studii de valoare, începând cu cel despre latinitatea limbii române, publicat de T. Cipariu în anuarul liceului din 1855 și sfârșind cu substanțialele dări de seamă asupra înălțătoarelor serbări naționale ce au loc la 3/15 Mai, aproape în fiecare an, pe Câmpia Libertății din acest oraș.

Și ceea ce sunt anuarele pentru școli, sunt șematismele pentru biserici. Și șematismele prezintă o serie considerabilă. Cel mai vechiu ce cunoaștem e cel din 1835, tipărit de episcopul Ioan Lemeni. Cel mai nou e din 1932, înfățișând în suplamente ilustrate frumos, realizările de ordin edilitar ale Blajului bisericesc, apoi noua delimitare a eparhiilor române unite, potrivit Concordatului dintre România și Vatican, precum și bullei papale «Solemnii conventione».

De asemenea e impunător șirul calendarelor «Unirii», continuate mai apoi de Calendarul dela Blaj. Cel mai vechiu calendar al «Unirii» este cel din 1897. Cel mai recent «Calen-

darul dela Blaj pe anul 1934», tipărit și editat de redacția «Unirea Poporului», anul XI, 104 + XXIV p.

Lucrări de știință încă a tipărit tipografia seminarului din Blaj, în număr destul de mare. Nici nu se putea altfel. Școala și biserica sunt doar adevăratele ateliere ale științei. Ea hrănește și

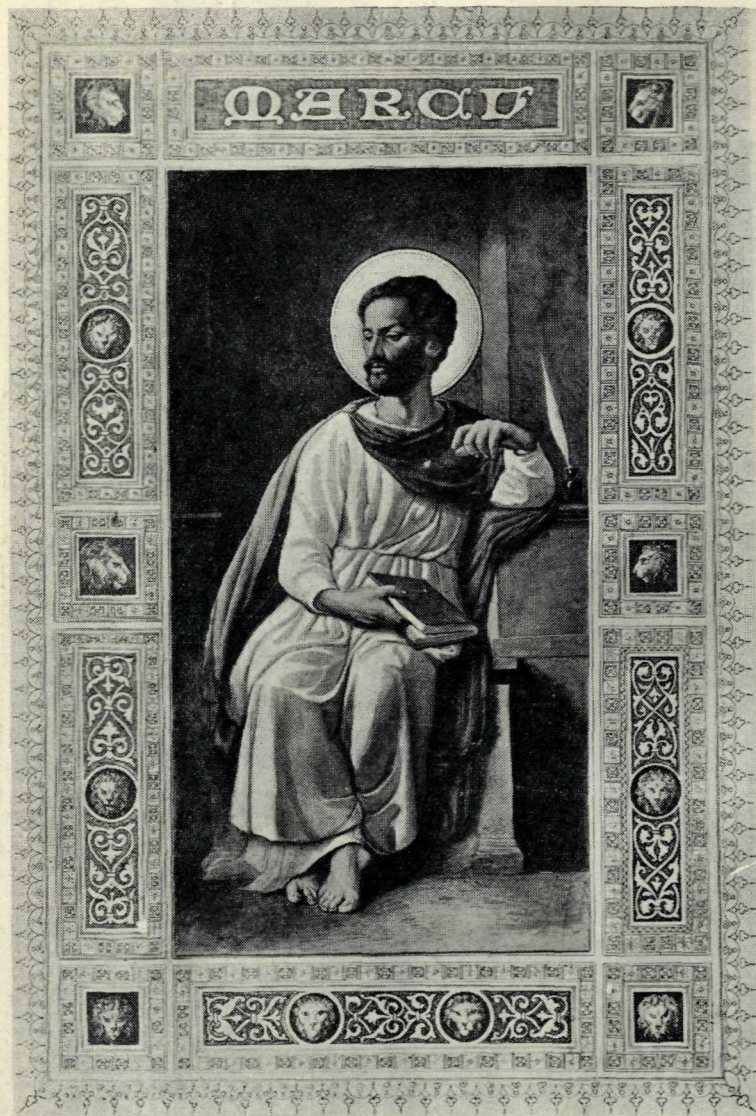
Apostolul Matei de Smighelschi

întărește pe tineri, dar susține și mângâie și pe bătrâni. Fără de ea, n'ar avea niciun rost nici școala și nici chiar viața. Biblia numește pe Dumnezeu «Dumnezeul științelor», iar Mântuitorul spune: «Cercetați scripturile».

Cea dintâi carte ieșită din teascul tipografiei din Blaj, la 1750, este: «Floarea adevărului pentru pacea și dragostea de obște. Din grădinile sfințelor scripturi prin marea strădania cucernicilor

între ieromonahi în Mănăstirea Sfintei Troiță dela Blaj la anul 1750 culeasă». Nu se cunoaște niciun exemplar din această ediție. Cu această lucrare începe literatura bisericească originală. Înainte de

Apostolul. Marcu de Smighelschi

aceasta, nu s'au tipărit decât traduceri. E bine să ținem seamă de acest lucru. Ediția a doua, însă, apărută în 1816, o amintește și spune că s'a tipărit « aici în Blaj, la anul 1750, Martie 30 ». Ediția a doua, după predoslovie, indică izvoarele, apoi vorbește pe scurt despre « unirea bisericească a Românilor ardeleni cu Roma ». Se pomenesc și cele patru puncte dogmatice ale acestei uniri bisericești.

Caracteristică pentru obiectivitatea acestor « ieromonahi » este procedura lor. Cum procedează? Transcriu fidel textele din înseși cărțile rituale ale Românilor, precum și din Sfinții Părinți. Învă-

țătura lor nu e a lor, ci a înaintașilor lor: « ca iubitorul de spăsenie cetitoriu aici, ca într'o oglindă văzându-le și izvoarele mai pre ușor ispitindu-le, să poată cunoaște chiar învățătura Sfinților Părinți,

și așa să nu pripescă a judeca pe fratele său, carele învățăturile Sf. Părinți crede și mărturisește ». — E vrednic de reținut temeiul strict de revelație pe care se reazemă întreaga lucrare. « Nu trebuie îndată a crede tuturor înșelătorilor », zice episcopul Petru Pavel Aaron, întemeietorul acestei tipografii în a sa Poslanie sau Dogmatică învățătură, « ci să ascultați de porunca Domnului ce zice: ispițiți Scripturile, și iarăși: în lege ce iaste scris? cum cetești? Și când vă ispitesc alții cu streine învățături: să-i chiețați adecă la adevărul scripturilor, care aici vi s'au însemnat... » Atât erau de convingși cuvioși călugări de adevărul Unirii, încât, la sfârșit, roagă « pe fieștecarele, și mai ales pre cei ce nu sunt de ai noștri, cu luare aminte să cetască, și, ce vor ceti, să rumege bine, nici să facă ca bolnavul cel îndărătnic, care cum vede că i se aduce lécurile, în loc de a le lua, cu mâna le departă, cu gura zice: du-le, du-le! » Și mai departe: « Căci sfârșitul, pentru care s-au scris și s-au tipărit această cârticé, acela au fost, ca să nu depărtăm pe vreunul de cătră noi, ci pre toți să-i apropiem și să fim una ca frații împreună, de cât care ce ar fi mai bun și mai frumos? almintrelé, de am fi avut alt sfârșit, în zadar am purta nume de Unit ».

Venind la Blaj, în ziua de Bunăvestire 1761, generalul Adolf Nicolae Buccow, episcopul Aron, clerul și școlile i-au făcut o primire călduroasă, fiindcă el pusese capăt revoluției religioase a călugărului Sofronie, unealta inconștientă a Sârbilor și a Calvinistilor. Școlarii laudă într'o adresă omagială, virtuțile lui regale: blândețea și dreptatea, și-l slăvesc ca pe un « inger al

păcii ». (Vezi dedicația latinească a acestor elevi în « Epistola consolatoria », de P. P. Aaron, Blaj, 1761. Această lucrare fusese tipărită și românește).

În anul următor (1762), episcopul Aaron tipărește « Inceperea, așezământul și iscăliturile sfântului și a toată lumea Săbor dela Florenția din cele vechi grecești și latinești spre înțelegerea și folosul neamului nostru acum întâiu prefăcute, și într-acest chip typărite cu blagoslovenia Preaosefințitului și Prealuminatului Kyriu Kyr Petru Pavel Aaron, vlădicul Făgărașului, la sf. Troiță în Blaj. În anul Domnului 1762, Aprilie 25.»

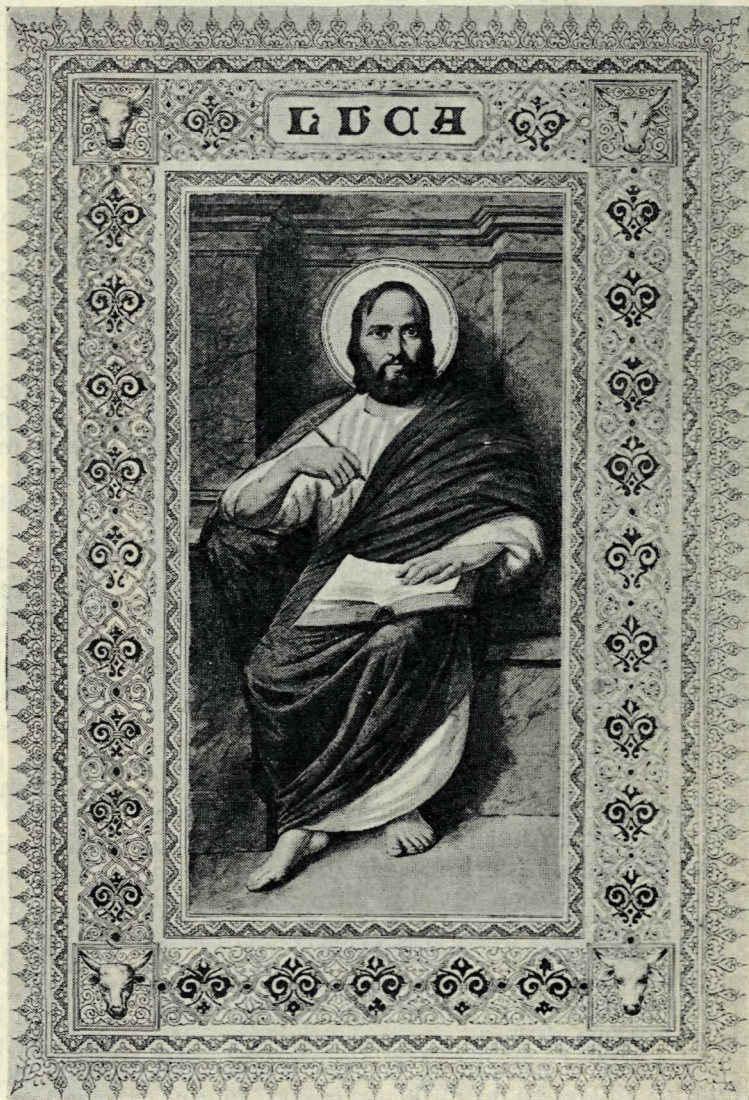

Această lucrare a apărut tot atunci și latinește. Ediția latină e închinată aceluiaș general Buccow împăciuitorul, « părinte al patriei » și, prin executarea poruncii împărătești privitoare la întemeierea regimentelor românești de graniță, unul din marii ei binefăcători. De aceea închinarea pomenește cu laudă « plinirea puterii împărătești » și « milostivirea » față de neam.

Păstoria de scurtă durată a episcopilor Rednic și Maer n'a prea putut fi prielnică unei activități științifice. Corabia bisericii abia se alinase de furia valurilor năpraznice, iar școlile abia se înfiripaseră. Mai prielnică ar fi fost în felul ei, lunga păstorie a lui Bobb, dacă el, personal ar fi avut mai multă înțelegere nu pentru știință — aceasta o avea, el însuși fiind autor a numeroase lucrări — ci pentru bieții slujitori ai științei cari au, de multe ori, păcate omeneste și ei. Ce vatră de lumină ar fi fost Blajul lui Bobb, dacă S. Micu, Gh. Șincai, P. Maior, I. Budai-Deleanu și alți mulți clerici ai acestei eparhii nu trebuiau să ia toiagul pribegiei și să lupte din greu pentru a-și face situații între străini, unde au murit totuș atât de spornic și unde au murit?! Ar fi fost o adevărată Atenă ori Romă! Dacă Bobb ar fi avut firea dulce, atrăgătoare a unui Samuil Vulcan, episcopul contimporan dela Oradea, stihuitorul de mai târziu n'ar fi încondeiat Blajul cu cuvintele: « Romă mică, Romă mică, să te faci și tu mai mare! » — Dar să nu fim nedrepti, nici, mai ales, să nu căutăm a da lecții Proniei Cerești care va fi știind ea mai bine decât noi, de ce îngăduie anumite lucruri. Chiar în cazul concret al Bisericii Unite, cine știe, dacă, fără să fi fost nevoiți a lua lumea în cap învățații clerici ai Blajului, curtea vlădicească a lui Ignatie Darabant ar fi devenit centrul luptelor politice românești la 1791—92 și, dacă, fără acele pribegii, curtea urmașului său în scaun S. Vulcan ar fi devenit ceea ce în adevăr a fost: o Academie științifică românească a timpului? In loc să cârtim, mai bine să mulțumim Tatălui Ceresc pentru toate câte ne-a dat!

Bobb a tipărit la 1784 « Cuvântu... în zioa instellației », iar decât acesta mai însemnată, din punct de vedere cultural și național, este altă operă a sa: înființarea capitlului canonicilor. In legătură cu aceasta, episcopul tipărește la un an, după înființare (1 Iulie 1808), « Înștiințarea » trimisă întregului cler și popor despre această faptă, care lui îi aducea mare mângâiere, iar bisericii, mai

târziu, mult ajutor. Plin de mulțumire, episcopul exclama: « Acum bucuros moriu... » Păcat că, născându-se această instituție nouă, a murit alta mai veche și foarte bine meritată pentru înflorirea Bisericii Unite: cinul călugăresc al S. Vasile. Această înștiințare reduce rostul călugărilor la « învățătura tinerilor și țânerea evlaviei Cinului călugăresc ». Urmarea a fost că rândurile acestui cin s'au rărit, pe urmă au pierit cu totul. Astăzi Blajul, care în zilele lui Aron avea două mănăstiri, nu mai are nici una; avântul spre viața ascetică-mistică a încetat și atâtea lucrări, mai cu seamă misiunile, pe care așa de bine le-ar fi făcut călugării,

Apostolul Luca de Smighelschi

sunt nevoiți să le facă profesorii de teologie, spre paguba progresului nostru științific teologic. Dar nici de data aceasta să nu fim prea aspri, în judecată. Așa era curentul general al vremii, jo-

sefismul atotputernic și, poate, că așa a fost mai bine.

D. Vaida, canonic, tipărește la Blaj în 1813, « Cuvântări în cinstea Exselenții sale Ioan Bobb », iar Teodor Pap de Ujfalu avea să tipărească la Sibiu (Hochmeister) la 7 Octomvrie 1830 « Trista

Pantocratorul de Smighelschi

predica », ce rostise la înmormântarea lui. Canonicul Constantin Alutan avea să înfățișeze la 1836, tot într'un discurs funebru, « Un preot românesc, vrednic de aducere aminte și de urmare... Gavril Stoica de Bacî, prepositul capitolului ». Iosif Pap Sălăgean de Ilyésfalva, episcopul din Oradea de mai târziu, avea să scoată, la 1845, « Scurtă istorie a credinței Românilor din sfintele cărți și adevărate documente dedusă ».

În deceniul al patrulea al veacului trecut, apoi, începe să tipărească lucrările de știință, în tipografia aceasta, cel ce avea să fie părintele filologiei, Timoteiu Cipariu. După cât știm, întâia sa tipăritură, semnată, este « Ecstract de Orthografie cu litere latinesci pe temeiul limbii și orthografieî Besericești și osebirea Dialectelor; precum sau urmat dela 1835 în Typografia de mai jos, Blaj,

1841. În Typografia seminarului. Au urmat apoi: « Elemente de limb'a Romana dupa dialecte si monumente vechi » (1854); « Acte și fragmente latine romanesci pentru istori'a besericeî romane mai ales unite » (1855); « Crestomatia seu Analecte Literarie dein cartile mai vechi si noue romanesci, tipărite si manuscrise, incepundu dela seclulu XVI pana la alu XIX cu notitia literaria adunate si alese » (1858 și 1916 ed. II); « Despre crestinaarea Romanilor » (18...); « Cuventu la inauurarea Asociatiunei Rom. transilv. în IV Nov. MDCCCLXI aparatu in cuntr'a unei critice » (1862); « Principia de limba si de Scriptura » (1866, ed. II) ș. a. Toate aceste lucrări sunt de valoare nepieritoare. Cuvântarea, rostită de el la inauurarea Astrei, e cel mai frumos imn înălțat de un scriitor limbii române. « Acte si fragmente » sunt și rămân indispensabile tuturor cercetătorilor istorici, iar pentru filologie, în deosebire pentru istoria limbii, rămân neîntrecute. « Principii de limbă și Scriptură »; « Crestomatia » și « Elemente de limbă română după dialecte și monumente vechi ». În deosebi, cea dintâi din aceste trei, « Principiile », sunt, după chiar expresia învățatului lor autor, « antaiul si ultimul frupt al cercetarilor si studiilor noastre asupra limbei romane » (Arhivu, 81).

Glorioasa moștenire a lui Cipariu o primesc și o continuă atâția dintre colegii săi, canonici și preoți mai tineri: Ioan M. Moldovanu în « Acte sinodali ale besericeî romane de Alb'a Iulia si Fagarasiu », vol. I (1869) și vol. II (1872), și « Spicuire in istori'a besereceasca a Romaniloru, respinsu la Contra-critic'a domnului N. Popea ». Dr. Alesandru Gram'a în « Introductiunea Santei Scripturi ca cunoscentia previa la studiul S. Religiuni in gimnasiile superioare gr.-catolice » (1878); cu « Instructiunile calvinesci în biserica românească din Ardélü, fazele lor în trecutü si valörea in presente. Studiü istorico-canonicü » (1895); cu « Esplacarea mecanica moderna a naturei si credintia in Domnedieu » (1881); cu « Cestiuni din dreptulü si istoria bisericeî românesci unite. Studiü apologeticü din incidentulü invectivelorü « Gazetei Transilvaniei » și a d-lui Nicolau Densuşanu asupra Mitropolitulu Vancea și a bisericeî unite » (1893); și cu « Mihailü Eminescu. Studiü criticu » (1891). Aceste două lucrări din urmă le-a publicat anonim. Ioan Antonelli, « Breviar istoric al școlilor din Blaș » (1877); Dr. Victor Mihalyi de Apșa cu « Metropolitulu Dr. Ioanu Vancea de Butreas'a. Schitia biografica » (1890). Augustin Bunea, membru al Academiei Române, ca și T. Cipariu și I. M. Moldovanu, cu partea II din « Cestiuni din dreptulü si istoria besericeî românesci unite » amintit mai înainte, unul din cele mai frumoase studii ce-au văzut lumina zilei în limba română; cu « Din istoria Românilor Transilvăneni. Episcopul Ioan Inocențiu Klein, 1728—1751 » (1900);

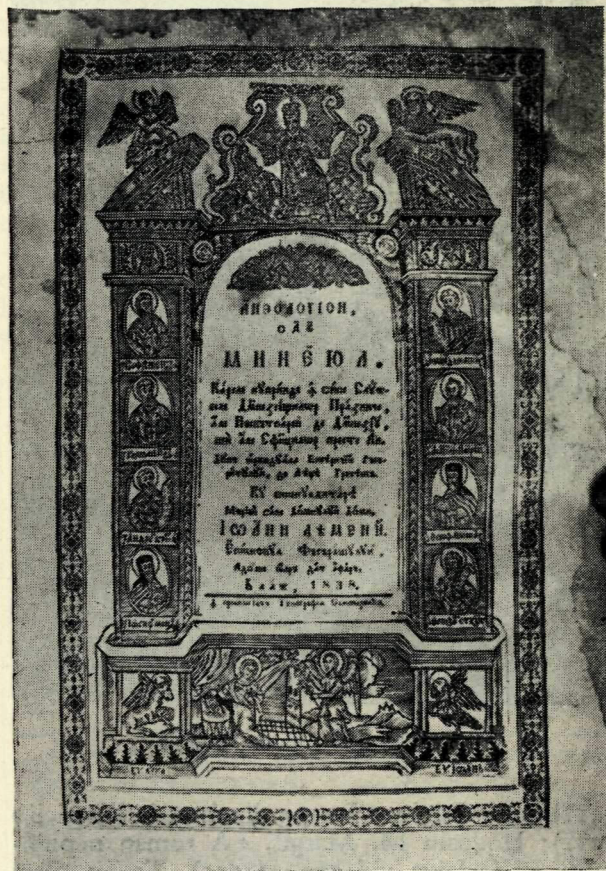

cu « Vechile Episcopii Românesce a Vadului, Geoagiului, Silvașului și Bălgradului »; cu monumntala « Episcopii Petru Pavel Aron și Dionisiu Novacoviči sau Istoria Românilor Transilvăneni dela 1751 până la 1764. Cu 250 documente române magiare, latine, franceze, italiene și germane » (1902); cu « Discursuri, autonomia bisericească, diverse » (1903); cu « Ierarchia Românilor din Ardeal și Ungaria » (1904); cu « Amintirea lui Timoteiu Cipariu. Panegiric » (1905); cu « Sava Brancovici » (1906), etc. Gavrilu Popu, editând pe M. T. Cicerone « despre betranetie », în traducerea canonicului din Lugoj Andreiu P. Liviu (1897); « Datinele Romanilor dela înmormântări în raport cu ale noastre » (1900); și mai ales excelentul « Dicționar mitologic conținător de diferite numiri de persoane și lucruri din vechea mitologie greacă și latină », — o lucrare cum nu există la noi nu numai pentru școlari, ci nici chiar pentru publicul nostru cult.

Când lampa de veghe a trecutului s'a stins în camera lui I. M. Moldovanu și A. Bunea, ea s'a aprins din nou la stăruința P. profesor de liceu Dr. Ioan Rațiu. Dela el ne-au rămas: « Viața și operile lui Andreiu Murășan. Studiu istoric-literar » (1900); « Studii și biografii » (1904); « Vasile Cârlova. Studiu istoric-literar »; « Intru amintirea profesorului Aurel P. Bota »; « Timoteiu Cipariu. Viața și activitatea lui » (1905); « Ioan Rusu. Notiță biografică »; « Vasile Fabian Bob. Studiu » (1907); « Dascăli noștri. Scurte notițe din viața și activitatea lor literară, 1754—1848 » (1908); « Din trecutul meseriilor și negoțului din orașul Blaj. Conferință ținută la Societatea meseriașilor români din Blaj în 17 Martie 1912; iar dela Prof. Aron Deac, « Anticități romane. Manual ausiliar pentru școlile secundare și pentru privați » (1902); Dr. V. Moldovan, « Vizitație canonică în Maramureș » (1913); Aurel Ciato, « Cronici politice » I, (1908).

Dar tipografia seminarului din Blaj a publicat o respectabilă serie de lucrări chiar ale autorilor în viață. Dr. Vasile Suci, fost profesor de teologie, acum mitropolit, în afară de vastul său tratat de teologie dogmatică, tipărește « Hipnotism și spiritism. Studiu critico-teologic » (1906) și « Raportul dintre religie, știință, filosofie și societate » (1910). Dr. Izidor Marcu și Ștefan Roșianu, « Alcoolismul » (1907). Dr. Ambrosiu Chețianu, « Istoria naturală și museul dela școlile din Blaj. Studiu » (1905); « Igiena Școlarului » (1907); Florian Porcius ca botanist » (1908); « Sfaturi pentru păzirea sănătății » (1916). « Predică rostită la înmormântarea adormitei Iuliana G. Vancea n. Grama în 23 Ianuarie 1908 ». Dr. Ioan Bălan, « Limba cărților bisericești. Studiu istoric și liturgic. Retipărire din Cultura creștină » (1914); « Viața lui Isus » (1922); Prof. Alesiu Viciu, « Incercări în vocalismul limbei române » (1893); « Glosariu

de cuvinte dialectale din graiul viu al poporului român, adunate și esplicate » (1899); « Biblioteca Unirii. Nume de familii la românii din Ungaria » (1907); « Limba română poporană și dialectul sicilian » (1904); « Etnografice. A) nume de familie la Români, B) nume de locuri » (1929). Alexandru Ciura, « Eminescu și Coșbuc. Note comparative » (1903); « Educația vechilor Elini » (1906); « † Colonelul Anchidim Șioldea 1858—1915. Cuvânt funebru, rostit în catedrala din Blaj la 23 Iunie 1915 »; Octavian Prie, « Az etimologikus irány a román filológiában » (1906); « Verbele auxiliare: sunt, am și voui. Studiu din filologia română » (1911). Petrus Pal, « Hylemorphismus und die allgemein sicheren Ergebnisse der Naturwissenschaft. Naturphilosophische Untersuchung über das Wesen der Körper. Inaugural Dissertation der hohen philosophischen Fakultät der Universität Freiburg in der Schweiz behufs Erlangung der Doktor-

Mineiul

würde » (1904). V. Zapletal O. P. — I. M. Lucaciu O. P., « Câteva dintre problemele exegesei Testamentului Vechiu. Discurs inaugural. Tradus în românește și însoțit cu un cuvânt despre studiul Sf. Scripturi » (1911); I. M. Lucaciu O. P., « Thomas et Molina. Expositio systematica doctrinae

D. Thomae Aquinatis de gratia divina efficaci comparata cum Molinae theoria » (1912). Dr. V. Hâncu, « Sfaturi cum să ne ferim de holeră » (1913); Dr. Alexandru Borza, profesor la liceul din Blaj, mai târziu profesor de botanică la Universitatea din Cluj, « Apa ca factor geologic »

Coperta dela Albumul Bunea

(1916). Ioan Roșiu, « Icoane din luptele Bisericii » (1911); Hodosiu M. Margit, « A román népköltészet Balázsfalva vidékén » (1915). Traian German, « Meteorologie populară. Observări, credințe și obiceiuri » (1928). (Anonim), « Clei și tempera de ulei. Pentru zugravi și vopsitori, clei pentru compactori, fabrici de cartonage și fabrici de ghetete, ulei de transparent pentru căile ferate, postă și birou » (1928). Anonim, « Ștefan cel Mare, eroul creștinătății » (1926). Dr. Ioan Ferentz, « Cumani și episcopia lor » (1931). « Albumul

Bunea, dat de clericii din Blaj » (1910); « In amintirea profesorului Dr. Ioan Rațiu, 1869—1917 ». Alexandru Lupeanu, « Blajul istoric în icoane » (1924); « Xilografii cari au lucrat în tiparnița cea veche dela Blaj, 1750—1800, scoși din uitare » (1929); « Sufletul Blajului. Conferință rostită în Blaj la 1 Martie 1931 »; « Blajul și biblioteca lui. Conferință rostită la postul de Radio-difuziune din București în ziua de 18 Octomvrie 1932 ». Liviu Stupariu, « Universitatea Reg. Ferdinand I din Cluj. Facultatea de Medicină și Farmacie Nr. 551. Auroterapia în tratamentul lupusului eritematos. Teză pentru doctorat în medicină și chirurgie, prezentată în ziua de ... 1931 ». Dr. Coriolan Suci, « Cum a fost pregătit 3/15 Maiu 1848 cu 3 ilustrațiuni în text » (1925); « Corespondența lui Ioan Maniu cu Simeon Bărnăuțiu, 1851—1864. Lucrare publicată din prilejul serbărilor Unirii, aranjate pentru comemorarea primului deceniu dela înfăptuirea unității naționale a tuturor Românilor (10—20 Maiu 1929) »; « Adunarea națională din 1848. Discurs festiv rostit la Piața libertății în 15 Maiu 1933 »; « Un erou din 1848. Protopopul Ștefan Moldovan din Mediaș » (1933).

Dacă acest considerabil număr de lucrări de știință, mai ales din domeniul istoriei, sunt de proporții și valoare foarte diferită, ele arată totuși o preocupare aproape constantă. Acest exemplu de statornicie, în anume îndeletniciri științifice, își are semnificația sa profundă, pe care n'o poate scăpa din vedere un observator oricât de superficial, la un popor ca al nostru, despre care s'a spus: « Românului îi e mult până începe, căci de lăsat se lasă ușor ».

Lucrări literare, de asemenea, au văzut lumina zilei în tipografia seminarului din Blaj. Aceste lucrări sunt parte traduceri, parte încercări originale. Deși traducerile nu alcătuiesc o literatură, totuși ele dovedesc anume preocupări și orientări, deci nu pot fi ignorate, mai ales când e vorba de a schița istoricul unei tipografii. De aceea le vom înregistra cu titlu de document: Bolanden, « Duchū muscălescū. Narațiune poporală, tradusă de membrii Soc. de lectură « Inoc. M. Clain » (1894) și « Dracul în școală », Povestire poporală tradusă de Augustin Paul (1906). Lewis Wallace, « Ben Hur sau zilele lui Mesia », 2 volume (1898). C. Almert, « Chezeșia », dramă în trei acte, prelucrată după « Neguțătorul din Veneția » a lui Shakespeare... Românesce de Crețulescu (I. Fodor) (1899). « Cele două fețe ale lumii, povestire prelucrată după L. Vestkirch de Nicu. Biblioteca « Unirii » Nr. 8 (1904). Quintus Horatius Flaccus, « Ode, traduse românesce în proză și provădute cu interpretări în folosul tinerimei studioase și al privaților de Gavril Pop, canonic » (1904). G. Wied, « Sus găini! Satiră daneză » (1905). Franz Mattler, « Păcat și ispășire... », traducere de G. (1905) [Istorie morale Nr. 1]. Paul Anthelme, « Cele

două conștiințe». Piesă teatrală în 5 acte. Tradusă în românește din l. franceză de Simion Zehan (1905) [Biblioteca « Unirii » Nr. 10]. Alexandru Dumas-Tatăl, « Din zilele lui Nero. Roman » (1907). Octav Minar, « Umbra lui Christ!... Piesă într'un act. După o nuvelă alui Sienkiewicz » (1914). F. X. Wetzel, « Calea spre fericire ». Pentru tinerime. Trad. de P. A. N. (1914) [Biblioteca din Blaj, Nr. 5]. Esop, Părți alese din fabulele lui, edate pentru popor de Gavril Pop canonic (1914). « Cercetașii dela sate. Piesă din vieța cercetașilor, în 3 acte. Actul I prelucrat, actul II și III scrise de mai mulți cercetași blăjeni » (1915). Const. Ana de Krane, « Fiul omului ». Traducere revăzută de Dr. Vasile Dancu (1929) [Biblioteca « Unirii » (vechea Direcție), Nr. 11]. Teatru pentru săteni, Nr. 1. « Cărlig vinde pe Suru ». Teatru sătesc într'un act. Localizare de A. Melin (1930).

Incercările literare originale sunt în număr și mai mare. Cea dintâi e faimoasa « Ecloga » lui T. Cipariu, datată, ce e drept, din Blaj 1833, dar tipărită în tipografia colegiului reformat din Aiud, ca amintire dela înscăunarea episcopului Lemeni. Scriind: « Pentru centenarul teatrului românesc din Ardeal. Cele mai vechi încercări dela Blaj », în *Convorbiri Literare*, anul 65 (1932), p. 550—560, am arătat împrejurările ce au dat naștere acestei manifestații, semnificația și valoarea ei. Nu vom repeta aici cele spuse acolo. Pentru a-și putea da seama, însă, orișicine de felul cum Cipariu știa să vorbească în graiul Muzelor, reproducem aci următoarele versuri ale lui Damon cel « vechiu de zile »:

*Credeți păstori, că nu vreau a vă spune
Minciuni sau pleve, care-s uriciune,
Ci adevăr, — în zilele bătrâne,
Oameni mai buni erau, mai multă pâne,
Iarna mai caldă, vara mai senină,
Câmpii de fructe, butea de vin plină;
Tinerii noștri mai cu n'țelepciune.*

Ioan Pop Reteganul, cunoscutul povestitor ardelean, publică « Țigani » Schiță istorică, făcută pentru petrecere, după mai mulți autori (1886) — subiect ce mai inspirase, cu mult înainte, și viguroasa Muză a lui I. Budai-Deleanu. În 1895, Georgiu Bortos tipărește « Sentinela României », un mănunchiu de versuri, a căror valoare o poate judeca oricine după următorul Motto: « Națiunea mi zid puternic Nu se teme de-un nemernic! Ea e foarte talentată, Nu se teme nici odată! » Mai caraghios, însă, e faptul că stăpânirea ungurească de pe vremuri, în loc să le lase să se înnece în ridicol, le-a făcut vâlvă nemeritată, improcesuând tipografia pentru instigație contra ideii de Stat maghiar, când autorul era de mult improcesuat pentru instigație contra bunului simț. — Stihuitor mai abil, deși nu poet, a fost profesorul Emil Sabo, autorul unui

volum de « Cântece » (1904). Versurile cele mai multe sunt îngănări ale lui Eminescu, în concepție și realizare artistică, deopotrivă. Duhul marelui poet, ostracizat din « mica Romă » cu atâta indignare de Alexandru Grama, era răzbunat deplin. Cu un an înainte, Prof. Al. Ciura publicase niște « note comparative » pline de admirație pentru cel mai mare geniu literar al Românilor, punându-l, pentru a-l scoate mai bine în relief, față în față cu G. Coșbuc, cel admirat totdeauna fără rezerve de Ardeleni. Acum Eminescu avea un ucenic, chiar în rândurile celor ce-l boicotaseră nu de mult. Pătrunderea unor anumite strofe ale cântărețului blăjan a înlesnit-o muzica cuceritoare a compozitorului Iacob Mureșianu. Astfel se cântă în întreg Ardealul, *Zadarnic*: « Zadarnic tremuri când mă vezi, Și ochiu-ți rugător Zadarnic varsă — asupra mea Văpaie și amor ». Dar nu prin ceea ce a împrumutat ucenicul dela maestru, ci prin ceea ce a adus el nou este important. Sub acest raport, mi se pare interesantă *Prima pagină*: « Mi-ai răsărit ce și-o icoană Din întruparea unui vis — În cartea dragostelor mele Tu prima pagină ai scris. — Dar când am început iubirea, Te-ai dus ca 'n veci să nu mai vii, Spunându-mi să te uit, că 'n viață A mea nici când nu poți să fii! — În urma ta în sfânta carte Au scris mulțime de femei — Azi cartea dragostei e plină, Abia o port de mare ce-i! — Și totuși când pierdut pe gânduri O recetesc din când în când: Stau ore 'ntregi cu înduioșare La prima pagină... și plâng... ». Merită atenție și *Rugăciunea* mirelui către Maica Domnului,

FELSZOLMÁ		TÁVIRAT	
Kapcsolat: 98		Lupta budapest =	
Távirat: BUDAPEST 4.		Továbbította:	
+ balázsfalva 369 36 .2 s =		canonicul dr augustin bunea membru al academiei romane mandria neamului romanesc . a murit subit in mijlocul muncei sale staruitoare - stam inmarmuriti sub povara Loviturii - durerea e de nedescris .- inmormantarea Joi dupa amezai - maniu + .+	

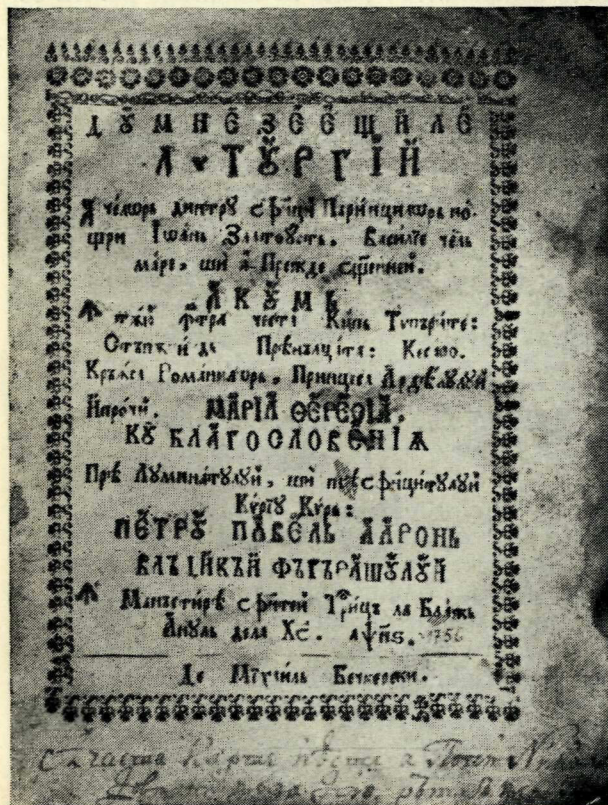
Telegramă la moartea lui Bunea

pentru mireasa sa, motiv rar în lirica noastră. — Un « suvenir » în versuri a primit, la plecarea sa din Cluj, și P. Ștefan Roșian, spiritual la Seminarul teologic gr.-cat. din Blaj, din partea fostului cântăreț de strană Iacob Mureșan, precum și a po-

porului credincios de acolo. « Suvenirul » merită să fie pomenit nu ca valoare poetică pe care n'o are, ci ca document mișcător al dragostei credincioșilor pentru bunul lor părinte.

Ștefan Cacovean, autorul cunoscutei poeme « Floarea Soarelui », colegul lui Mihail Eminescu

Sfintele Liturghii (1756)

la liceul din Blaj, asupra căruia a publicat amintiri atât de interesante, a tipărit la Blaj, în 1913, « Logofătul Tăut. Legendă veche ». Deși încheierea acestei legende e foarte dezolantă (« Să dea bunul Dumnezeu, Însă lupul, fătul meu, Păru-și schimbă 'n an odată, Dar năravul nici odată »), ea are totuși părți vrednice de reținut. Iată, de pildă, cum vorbește autorul despre dreptatea lui Dumnezeu: « Și-l lăsa 'n prăpastul său Și 'n plata lui Dumnezeu, Care nice nu grăbește, Dar nici nu zăbovește ». — În sfârșit, protopopul Vasile Podoabă care tipărise pe vremuri *Zăvodul*, revistă umoristică la Cluj, când era în Valea Lungă, Târnavă-Mică, avea mania versului. Până și anumite rapoarte oficiale către consistor le făcea în versuri. Unul « Sabia muerii », l-a tipărit în formă foarte bizară pentru a-l putea face dar pe lingură femeilor din acea enorie. În acest stih glăsuște: « Ține minte, măi bărbate, Nu da price de certate, Că cearta e bobotaie Curând trece în bătaie ».

Cea mai izbutită alcătuire în versuri, tipărită

până acum la Blaj pare a fi « Fetița orfană » de A. Melin (1922). Ea și-a făcut drum de nenumărate ori la lumina rampei, în întreg Ardealul. Până acum a ajuns trei ediții. Având și muzică de N. Oancea, pe viitor poate să pătrundă și mai mult. Tot acest autor a publicat « Din războiu. Versuri și cântece » (1918); « Cartea crailor sau cântecele irozilor la Nașterea Domnului »; « De pe Secaș. Strigături și cântece din popor ».

Ceva mai înainte se tipăriră « Declamări. Poezii alese din autorii români pentru tinerimea din școlile populare » (1906); « Colinde adunate de elevi dela școlile medii din Blaj sub conducerea profesorului Al. Ciura » (1908), lucrare prin care se continuă tradiția inaugurată de Cipariu și I. M. Moldovanu la aceste școli, precum o continuase și Prof. Al. Viciu și avea să urmeze Tr. Gherman. Apoi « Paznicul Vișlaimului. Piesă teatrală de Crăciun în trei acte și un tablou, pentru copii și adulți » de Ioan Moldovan (ed. II, 1923). Strin (Nicodim Ganea), « Din sărmana mea grădină » (1910) și « Pușorul », cor mixt (1911).

Lucrări în proză au publicat: Alexandru Ciura, autorul atâtor foiletoane și amintiri interesante, mult gustate de publicul cititor al Ardealului, aici și-a tipărit « Visuri trecute », pârga creației sale tinere (1903) și « În războiu » (1915); Victor Bojor, « Albertina ». Biblioteca « Unirii » Nr. 6 (1903); Aurel Fodor, « Ziua deșteptării », povestire populară. Aceeași bibl., Nr. 9 (1904); Aurel C. Domșa, « Floricele de câmp », schițe ușoare (1904); [Dr. Al. Nicolescu], Impresii (1911); Octav Prie » O vișoară » și « Jertfe » (1914; ed. III, 1932); A. Melin, « Plugul Domnului ». Cărțile războiului, I (1918); Toma Cocișiu, « Bucuria copiilor ». Mici povestiri ilustrate (1920) și « Povești și legende » (1922); Prof. D. Neda, « De pe la Isgariu ». Icoane prinse în grabă (1930).

În asemănare cu lucrările de știință, cele de literatură sunt, cantitativ și calitativ, inferioare. Însemnătatea Blajului n'o constituie poeziile și literaturii, pe cari nu i-a dat, ci istoricii și filologii, oamenii de știință, a căror sămânță, dela Micu și Șincai, se păstrează, neîntrerupt, până în zilele noastre, deși în măsură diferită. E destul de regretabil că un liceu cu tradiții clasice ca cel din Blaj, n'a trezit, cu excepția lui I. Budai-Deleanu, și a câtorva mai mici, gust literar și vocații scriitoricești cel puțin cât Brașovul lui St. O. Iosif, dacă nu cât Năsăudul lui George Coșbuc. Mai ales că timpul și materialul omenesc, de care a dispus, au fost cu mult mai bogate decât ale acestor două centre din urmă. Dar, poate, și aici mai bine e să ne mângâiem cu Scriptura care zice: « Duhul suflă unde vrea » (Ioan, III, 8). Și mai putem avea o mângâiere: Dacă lucrările bune te fac să dobândești timp; cele rele să-l strici; cele fără conținut să-l pierzi, — atunci lucrările date în vileag de tipografia din Blaj intră toate în ca-

tegoria dintâi și niciuna nu încapă în categoria a doua sau a treia. Se poate spune aceasta despre oricare tipografie din țară?

Lucrări juridice și politice încă a tipărit tipografia seminarului din Blaj. Mai presus de orice așezare omenească este dreptatea. Ea e steaua polară, la lumina căreia omenirea poate înainta, făcând binele și înlăturând răul. Mîntea însăși nu e decât oglindirea ei pămîntească. De aceea exclama Simion Bărnuțiu așa: «Dreptul! Minunat și mare nume, cea ce ești merit a fi unul și același la toate popoarele! Tu pe cel ostenit de munca nedreaptă îl odihnești; conștiințele cele căzute și de timpuri barbare umilite le ridici; aperi pe cel mai slab, ții în respect și înfrunți pe cel semeț; mai luminos ești tu decât soarele și mai sfânt decât țaria cerului; unde nu strălucește lumina ta, acolo domnește întunecul veșnic, sălbătăcia, jalea și nefericirea; prin tine înfloresc bisericile și se vestejesc cu tine dimpreună; pentru tine e desfătare și dulceață a trăi, cinste și mărire a pătimi și a muri!» — Lucrările ce au văzut lumina zilei în această tipografie sunt, firește, în rîndul întâiu de drept canonic sau bisericesc. Dar sunt și profane.

Canonic sunt: «Conciliu Provinciale Primu alu provinciei bisericesci greco-catolice Alb'a Iuli'a si Fagarasiu tienutu la anulu 1872. Conciliu Provinciale Primum...» (1882); «Conciliulu Provincialu alu Doile... tienutu la anulu 1882. Conciliu Provinciale Secundum...» (1885); «Conciliu Provincial al Treilea... ținut la anul 1900. Conciliu Provinciale Tertium...» (1906). Aceste trei legiuri sunt foarte importante. Ele au aprobarea Scaunului Apostolic al Romei și sunt citate ca exemple de iscusință de a adapta canoanele noi la cele vechi orientale, din partea unor somități juridice ca Wernz (Ius Decretalium II n. 208) ș. a. Tot caracter canonic au: «Protocolulu Sinodului protopopescu aloru doua Tracturi Protopopesci alu Blasiului si alu Biei tienutu in 7 si 8 Martiu st. n. ori 24 si 25 Fauru st. v. 1864»; «Decisiunile Sinodului Arhidiececsei gr.-cat. de Alb'a Iuli'a si Fagarasiu tienutu in resiedinti'a arhiepiscopescă din Blasiu in 22—24 Novembre 1899»; «Decisiunile Sinodului Arhidiececsei... ținut... la 10—20 Maiu 1904 și continuat în 22—23 Novembre 1906» (1908); «Nr. 4552—1919. Deciziunile sinodului arhidiececsei... la 11, 12 și 13 Iunie 1919»; Nr. 3000—1927. Deciziunile sinodului arhidiececsei... la 28 și 29 Aprilie 1927».

Privesc legislația bisericească și politică următoarele tipărituri: «Legea despre casatorie pentru catolici prein patenta imperatesca dein VII Oct. 1856 pentru tote tierile imperiului Austriei» (1857); «Legile politico-bisericesci din 1894 și 1895 împreună cu respectivele ordinațiuni ministeriale traduse edate și comentate» (1895); «Art. de lege XXVII din a. 1907 despre raporturile de drept

ale școalelor populare elementare care nu sunt de Stat și despre competențele învățătorilor comunali și confesionali și Instrucțiunea ministerului de culte și instrucțiune... referitoare la executarea acestei legi» (1907); «Biserica și Statul. Memoriu prezentat Consiliului Dirigent Român din partea Episcopatului Provinciei bisericești gr.-cat. române» (1919); «Lege asupra raporturilor dintre școalele secundare confesionale române din Brașov, Blaj, Beiuș, Brad și Ministerul Instrucțiunii. Promulgată cu data de 5 August 1929 Nr. 2799. Monitorul Oficial Nr. 189 din 27 August 1929».

Dar precum Blajul a fost centrul de gravitație al atator manifestații naționale și politice, tot asemenea tipografia seminarului de aici a pus în circulație atâtea publicații destinate neamului întreg, fără deosebire de confesiune religioasă. Am văzut că însuși episcopul Andrei Șaguna a întrebuițat această tipografie pentru a lansa circulara despre ștergerea iobăgiei dela 1848. Tot de atunci e «Protocolul Adunării generale a Natiunei Romane

ANUL IV. Nr. 4. 1 IUNIUS st. n. 1906.

MUSA ROMÂNĂ

Foaie Musicală și Literară.

Apare odată pe lună.

EDITOR: **DR. EUGEN SOLOMON.**   REDACTOR: **IACOB MUREȘIANU.**

PREȚUL ABONAMENTULUI:

PENTRU ROMÂNIA: PE UN AN 16 COR. PE ȘESE LUNI 8 COR.	ROMÂNIA ȘI STRĂINĂȚI: PE UN AN 20 FRANCI. PE ȘESE LUNI 12 FR.
--	---

B L A J.
Tipografia Seminarului Arhidiecezan.

Copertă

din Transilvania, care s'au ținut la Blaju în anul Domnului 1848 Maiu 15/3». Apoi, «Actele conferenței ținute de romanii gr.-catolici dein provinci'a metropolitană de Alb'a Iulia la Alb'a Iulia in 13—14 Aprilie 1871»; «Dreptul de alegător la alegerea deputaților dietali» de Romul Boilă (1905);

Dr. Iuliu Maniu, « Discursuri parlamentare, 29 Maiu—31 Iulie 1906 ». Acesta din urmă scriind prefața volumului: « Cultura conștiinței » de Dr. Cassiu Maniu (1914), după ce înfățișa fluctuațiile continue ale lumii morale, proclama « singurul control, singura mântuire și unicul punct fix » al

susțin indivizii, și aceste vor mântui și mări neamurile. Nu robia, nu sclăvia și nu nedreptatea aplicată de alții, ci pierderea conștiinței proprii și, în urma acesteia, slăbirea voinței și desconsiderarea ordinii morale au nimicit popoarele! — Sfaturi mai înțelepte decât acestea anevoie am găsi. Se vede că autorul lor, ca și maestrul său I. M. Molvanu, e familiarizat cu adevărurile revelației divine și cu învățămintele istoriei.

În fine, tot în categoria aceasta intră: « Ridicarea nivelului cultural și economic al Câmpiei ardelene ». Memoriu adresat Consiliului Dirigent de Augustin Caliani (1919).

Pentru institute și societăți încă a făcut mult tipografia seminarului din Blaj, tipărindu-le statutele, regulamentele, dările de seamă, convocările ș. a., înlesnindu-le, cu un cuvânt, acțiunea. Astfel a imprimat: « Regulamentul intern al Seminarului teologic arhiepiscopesc din Blaj » (1914) și « Regulamentul Academiei de Teologie Sf. Treime » din Blaj (1933); « Ordinea de lucru a tipografiei seminarului arhiepiscopesc » (1904); « Nr. 2369—1907 Canc. mitrop. Regulamentul tipografiei și librăriei Seminariale din Blaj » (1907); « Statutele reuniunii de consum asociare în Blaj. Improtocolate la tribunalul reg. din Alba-Iulia sub Nr. 473—1891 și 3226—1895); « A balázsfalvi fogyasztási egylet szövetkezet alapszabályai », « Nr. 7603—1930. Regulament pentru administrarea averii institutelor culturale gr.-cat. din Blaj, de Vasile Suci, arhiepiscop și mitropolit »; « Electrica », Societate anonimă, Blaj, Statute (1928); Georgiu Popu, « Indreptariu practic în toate afacerile financiare compuse pe bas'a legiloru și ordinațiunilor financiare, ce sunt în vigore » (1879); « Statutele casei de economii Patria » (1908) și (1924); « Statutele societății Concordia înființată de unii locuitori meseriași dein Blasiu » (1883); « Statutele societății meseriașilor din Blaș. A balázsfalvi iparos egylet alapszabályai » (1903); « Raportul anual al Societății Meseriașilor din Blaj. Al VII. an administrativ » (1909); « Raportul anual... VIII... » (1910); « Anuarul societății meseriașilor... X... » (1912); « Litere fundamentale pentru Fundațiunea Ioan Roșu din Teiuș pentru ajutorarea meseriașilor gr.-cat. români. Rosu Iuon-féle gör. kath. román iparosokat segítő alapítvány » (1913); « Statutul corporațiunii meseriașilor orașului de reședință Blaj » (1926); « Statutele și regulamentul intern al Reuniunii meseriașilor și comercianților români din Blaj » (1932). — Ioan F. Negruțiu, « Cum trebuie să cultivăm cucuruzul ca să rodască mai bine? » (1896); « Grădina de legume. Disertațiune poporală, rostită de Ioan F. Negruțiu la adunarea generală a despărțământului XI (Blași) al Asociațiunii, ținută la 31 Iulie 1898 în Veza » (1899); Același, « Grădina de legume... » (1899); Dr. Ambrosiu Chețianu, « Ingrijirea sănătății ». Cuvântare rostită în Lunca

Copertă

evoluției, *conștiința omenească*, acest glas tainic, dar etern și neamțit al sufletului omenesc. În consecință, d-sa arată necesitatea de a cultiva neîncetat conștiința individuală și socială, deopotrivă. « Conștiința, această supremă energie de acțiune și de control a sufletului omenesc », zice mai departe d-l Iuliu Maniu, « este chemată să nu lase ca individul să sucombe împrejurărilor nefavorabile pentru o viață morală și să nu lase ca popoarele să devieze sau să se rețină dela calea indicată de considerațiunile ordinii morale, potrivite totdeauna unei concepțiuni mai avansate despre *adevăr* și despre *dreptatea socială*. — Cea dintâi datorie este, deci, a cultiva această conștiință, a o face capabilă de neîncetată trezie, și a o întări cu o irezistibilă repulsiune față de tot ce nu este bun, frumos și adevărat. A o cultiva, însă, nu numai la indivizi, ci deopotrivă și la popoare, pentru ca această conștiință, bine educată, disciplinată și totdeauna trează să nu lase nicidecum să cadă concepția ordinii morale din linia de dezvoltare ascendentă, ci să fie totdeauna în deplină armonie cu normele adevărilor veșnice. — *Conștiința trează și voința fermă*

la 1 Sept. 1907»; «Stăpânirea pământului prin muncă și carte. Prelegere rămasă nerostită de Dr. A. Chețianu la 28 Aug. 1911»; «Serbări culturale. 27, 28, 29 și 30 August 1911. Imnul Astei, Erculean, Mănăstirea de Argeș»; «Astra și Fondul de teatru. [Program pentru serbările din] 27—30 Aug. n. 1911»; «Serbările dela Blaj 1911. O pagină din istoria noastră culturală, publicată de despărțământul XI Blaj al Asociațiunii», 448 pag. — «Statutele uniunii centrale a reuniunilor pii și Statute-tip pentru reuniuni Mariane», Blaj (1924); «Statute privitoare la administrarea averilor bisericești din Arhidieceza gr.-cat. de Alba-Iulia și Făgăraș statorite din reședința consistorială ținută la 2 Iunie 1888 și întregite în Sinodul arhidiecezan ținut în 1906». Ediția a treia, completată din ședința consistorială ținută în Blaj la 10 Maiu 1924; «Chestiunea averilor bisericești în legătură cu discutarea proiectului de lege Regimul Cultelor» de Dr. Zaharia Boilă, avocat și jurisconsult al Arhidiecezei (1928). — «Anuarul Reuniunii Femeilor Române gr.-cat. din Blaj» (1926). — Sfânta Unire, Societate anonimă de editură. Statute» (1927); «Regulamentul de editură al Societății Sfânta Unire cu sediul în Blaj» (1931). — În România întregită, Blajul e cercetat de numeroși vizitatori din țară și străinătate. Pentru orientarea lor, s'a tipărit: «Souvenir de Blaj, 18 septembre 1921»; A. Lupeanu, «Călăuza Blajului» (1922) și «Ce este de văzut în Blaj» (1924); «Un cuvânt către cetățenii cu inimă română ai Blajului. Ce a fost, ce este și ce vrem să fie Blajul?» (1926); «Programul serbărilor din 3/15 Mai 1922...».

Dar tipografia seminarului a ajutat să se organizeze nu numai instituturile și societățile unite locale, ci și cele din altă parte, ba chiar și cele de altă lege. Așa a tipărit: «Statutele Reuniunii de cetire și cântări a economilor și meseriașilor din Alba-Iulia. Președinte, Dr. Alecsandru Fodor. Secretar, Ioan Pampu»; «Statutele reuniunii femeilor din Bucium-șesa 1900. Presidentă, Aurelia Popa. Secretar, Ariton M. Popa»; «Reuniunea femeilor române gr.-cat. din Cluj» (1924) și (1924); «Statutele reuniunii corale gr.-cat. române din Cluj» (1928); «Statutele societății Unirea Română Transilvăneană, fondată în Alliance O. la 31 Maiu 1903» (1904); «Proiect de statute pentru Asociația generală a Românilor Uniți A. G. R. U.» (1928); «Asociația generală a Românilor Uniți A. G. R. U. Statute» (1929). — «Statutele institutului de credit și economii, Șercăiana, societate pe acții în Șercaia, comitatul Făgărașului» (1903); «Primăria orașului de reședință Blaj. Bugetul general al veniturilor și cheltuielilor pe anul financiar 1929 al orașului de reședință Blaj, județul Târnava Mică» (1929); «Instrucțiunea de semnalizare Máv. Nr. 41. Tradusă și întocmită cu întrebări și răspunsuri» de Vasile Băcilă, șeful gării Teiuș. Editura autorului

Blaj; «Instituirea de ingineri în ajutorul administrațiunilor noastre bisericești» de Ioan F. Negruțiu, inginer diplomat (1904); «Indreptariu în cauz'a dărilor directe de Statu pre partea oficiilor parohiale gr.-cat. din Archiepiscopi'a de Alba-Iulia și Făgăraș» (1896).

În limba maghiară: «Propunerea motivată a eparhiei evanghelice reformate din Sibiu, în legătură cu circulara Nr. 1856 din acest an a consiliului de direcție cu privire la noua delimitare a eparhiilor. A nagyszzebeni ev. ref. egyházmegye véleményes javaslat...» (1902); «Dragoste leală. Cuvântare religioasă, rostită de Grünbaum Iosif, rabin, cu prilejul aniversării a 74-a a nașterii M. Sale Regelui la 18 August 1904. Se vinde în scopuri de binefacere. Hűség szeretet...» (1904); De același autor: «Din întristare la bucurie. Gyászból örömbé» (1917); «Anuarul I al școalei primare de Stat și a școalei de ucenici industriali

Copertă

din Blaj, pe anul școlar 1905—6. Compus de Máthé Albert, institutor-director. A balázsfalvi állami elemi iskola és állami iparos tanonciskola I értésítője...» (1906); «Anuarul II... II értésítője...» (1907); «Statutele și lista de cărți a

bibliotecei casinoului unguresc din Blaj. A balázsfalvai magyar kaszinó-könyvtárának rendszabályai és könyvjegyzéke » (1909). « Raport despre circulația de cassă, bilanțul averii, câștigului și pierderii Casei de păstrare din Blaj, societate pe acții pe anul 1900, precum și darea de seamă a direcțiunii și a comitetului de censori (1901). A balázsfalvi takarékpénztár részvényi társaság XI-ik évi forgalmának kimutatása, vagyomérlege és Nyereség Veszteség számlája az 1900-ik évről, valamint az igazgatóság és felügyelőbizottság jelentése » [Beneficiu net de 22.145 coroane-aur, 24 fileri (bani)]; « Raportul și bilanțul Casei de păstrare, societate pe acții în Blaj pe anul 1903. A balázsfalvi takarékpénztár részvénytársaság üzleti jelentése és zárszámadás 1903 évről (1904) [Incheie cu un profit net de 18.972 cor.-aur și 96 fileri la un capital social de 200.000 cor.]. « Statutele de administrație, gestiune și control ale Casei de păstrare, societate pe acții în Blaj. A balázsfalvi takarékpénztár részvénytársaság kezelési ügyviteli és fegyelmi szabályai » (1901). « Raportul... pe 1902... az 1902-ik évről... jelentése » (1903). « Asociația culturală Maghiară din Ardeal E. M. K. E. Statutele și lista de cărți a bibliotecii sucursalei din Blaj. Az E. M. K. E. balázsfalvi-vidéki köre könyvtárának rendszabályai és könyvjegyzéke » (1903).

Publicații periodice încă au apărut, o serie însemnată, în această tipografie. Cercurile conducătoare, bisericești și școlare, ale Blajului și-au dat destul de timpuriu seama, ce ajutor prețios e tiparul pentru amvon și scaunul sfintei spovedanii, de o parte, pentru catedră, de altă parte. El perpetuiază și răspândește cu mult mai mult, cuvântul decât graiul viu. De aceea, din deceniul al cincilea al veacului trecut și până astăzi, abia este răstimp în care să nu se fi tipărit una sau mai multe publicații periodice, în afară de anuare, șematisme, calendare, circulare, rapoarte, dări de seamă ș. a. cu caracter de periodicitate mai mult sau mai puțin regulate și acestea. Ele sunt: « Organul luminării » (1847—48), redactat de Tim. Cipariu; « Organul național » (1848), red. T. Cipariu; « Invățătorul poporului » (1848), red. T. Cipariu; « Foi'a administrativa archidiecezana » (1868), red. Dr. I. Bobu; « Economulu » (1873—79), red. Ștefan Pop; « Foi'a scolastica » (1873—75), red. Ștefan Pop; « Foi'a scolastica » (1875—79), red. I. M. Moldovanu; « Foi'a baserecesca » (1883—86), red. Dr. Alesandru Grama; « Foi'a scolastica » (1883—86), red. Ioan German; « Foi'a beserecesca si scolastica » (1887—89), red. Dr. Ioan Rațiu și Al. Uilcan; « Unirea » (din 1891 până acum); « Foaia Scolastică » (1899—1916), red. I. F. Negruțiu; « Musa Română ». Foaie muzicală și literară, editată de Dr. Eugen Solomon, redactată de Iacob Mureșianu, în 1906 avea 4 ani de existență; « Revista politică și literară » (1906, 1909

și 1917), red. Aurel Ciato; « Cultura Creștină » (1911—26), red. Al. Rusu-Șt. Roșianu-Z. Păclișanu-V. Macavei-I. Coltor; « Unirea Poporului » (1919 până acum), red. Al. Lupeanu-Melin; « Românul Târnovean » (1922—27), red. Dr. Zaharia Boilă; « Comoara satelor » (1923—27), red. Tr. German; « Răsai Soare! » Școala de experiență din Blaj, cuprinzând scrisori și lucrări ale elevilor de curs primar, din 1931 până astăzi, red. Toma Cocișiu; « Agru », Buletinul asociației generale a Românilor Uniți din 1930—32 câte o fasciculă pe an, din 1933 câte patru, red. Dr. Augustin Popa.

Pentru adâncirea vieții religioase a poporul nostru, tipografia a scos un număr de enciclice de ale papilor, scrisori pastorale ale mitropoliților, episcopilor, predici, cărți de rugăciuni și de îndrumare ale preoților, vieți ale sfinților, testamente. Astfel sunt: « Epistol'a enciclica a Sântiei Sale pap'a Piu X « E supremi » îndreptata tuturor patriarhilor, arhiepiscopilor, episcopilor și ordinarilor la 4 Oct. 1903 »; « Enciclica Sfântului Părinte PP. Piu al XI-lea (Mortuum animos), relativ la promovarea unirii bisericilor. Traducere din limba latină »; « Educația tinerimii. Enciclica Sf. Părinte al Romei Papa Pius al XI-lea (Divini illius Magistri) 31 Decemvrie 1929 » (1930). — Alexandru Șterca Șuluț, « Catehism în care să arată și să dovedește din SS. Scripturi din SS. Părinți, din pravilele SS. Săboară și din cărțile bisericii răsăritului adevărul credinței S. Uniri cu Apostoliceasca Biserică a Romei » (1857.) Dr. Demetriu Radu, « Epistola Pastorală... Dată cu ocaziunea intronisării sale în scaunul episcopal » (1897). Dr. Vasilie Hosszu, « Epistola pastorală... dată cătră clerul și poporul diecesei Lugoșului cu prilejul intronisării sale întâmplată în ziua de 14/27 Septemvrie 1903 la sărbătorea înălțării S. Cruci » (1903). Dr. Victor Mihályi de Apșa, « Epistola Pastorală... dată din prilejul înființării orfelinatului gr. cat. român din Blaj » (1916). Dr. Elie Dăianu, « La mormântul mitropolitului Atanasie Anghel, întemeietorul Unirii cu Roma ». Discurs (1912); Alfons Maria de Liguria, « Prégătire la morțe, adecă considerațiuni asupra maxsimelor și eterne folositoare tuturor pentru meditare și preoților spre a predica, în versiune românescă de Membrii societății de lectură Inocențiu M. Klein » (1893); I. P. Toussaint, « Mântuește-ți sufletul! Predici pentru misiuni, traduse în românește de membrii societății de lectură Inocențiu Micu-Klein a teologilor » (1906); I. P. Toussaint, « Sfaturi pentru țărani și viața sfântului Izidor » (1907; ed. II, 1922); « Pomelnicul credincioșilor români gr.-cat. din parohia Varviz, protopopiatul Giurgeu, arhidieceza Alba Iulia și Făgăraș » (1913); « Cheia de aur a raiului sau Părerea de rău desăvârșită de Ioan von den Driesch. Traducere (1914); Dr. Alexandru Nico-

lescu, «Adevăruri eterne. Meditații, predici, conferințe, cuvântări ocazionale» (1915); «Predicile de advent ale lui Bourdaloue S. I.» trad. Dr. Al. Nicolescu (1920); Dr. Octavian Domide, «Știința mântuirii de veci» (1928); «Meminisse iuvabit, Blaj 24—28 August 1931. Intru amintirea exercițiilor spirituale din Seminarul Bunevestiri» (1931). «Filotea s'au introduce la vieața pia de Santulu Francisc de Sales, principe si episcopu de Genev'a». Trad. Damianu Eli'a Domisi'a (1906); «Rânduiala depunerii voturilor perpetue în congregațiunea părinților Adormirea Născătoarei de Dumnezeu ziși Asumpționisti, după Arhieraticon» (1931); «Calea fericirii». Cuvântare de Dr. Ioan Bălan (1931); «Celibatul clerical» de Dr. Victor Crișan (1932).

Precum tămâia împospătează viața jăratecului, tot așa rugăciunea a primeneste nădejdiile sufletului. Clericii Blajului au tipărit și un număr de cărți de rugăciune, începând cu Samoilă Clain cel ce tipărise la Viena (Kurzbök) în 1779 «Carte de rogacioni pentru evlavia homului chrestin», cu litere latine și sfârșind cu cele mai recente. Așa

au fost: «Tatăl nostru. Carte de rugăciuni împreună cu răspunsurile dela s. Liturghie, cu troparele și condacele învierii și ale sărbătorilor de peste an și troparele morților» (1905); «Cântărețul. Carte de rugăciuni cu răspunsurile dela sf. liturghie cu troparele și condacele învierii și ale sărbătorilor de peste an, troparele morților și alte rugăciuni», (1925); «Domnului să ne rugăm. Cărticică de rugăciuni și cântări» întocmită de Dr. Nicolae Brinzeu (1925, ed. IV); Dr. Iuliu Florian, «Cre-

dința soldatului român». Rugăciuni și învățături pentru militari (1925) și «Adevărata pocăință» (1925).

Și, fiindcă o biserică vie nu se poate închipui fără propovădanie, nu lipsesc dintre tipăriturile Blajului predicile, aceste sape care prășesc buruienile ce năpădesc viața sufletului în timpul săptămânii sau al anului. Așa sunt: «Propovedanie sau învățături la îngropăciunea oamenilor morți» de

Samoilă Klainū de Sadū (1784). El nu voia să lase nefolosite de către preoți prilejurile de înmormântare, așa de binevenite pentru reculegerea sufletească a celor rămași în viață. Moartea este doar, după cuvântul acestui autor, «un lucru așa de mare, care hotărăște toate lucrurile lumii aceștia». El își dă seama că faptele și virtuțile oamenilor sunt deosebite, de aceea deosebite ar trebui să fie și cuvântările funebre. Totuș el a ținut să dea câteva modele pentru cazurile cele mai obișnuite. În ce privește limba și stilul sau «curgereagraiului», cum zice Klein, el a căutat «ca și cei proști să înțeleagă», căci acesta e scopul. Mântuirea nu

poate fi partea câtorva, ci a tuturor. — După aceasta, deși clericii bisericii unite tipăriseră numeroase predici în alte tiparnițe, ca Petru Maior la Buda în 1811 ș. a., totuș la Blaj nu mai găsim altele până la canonicul Gavril Pop, «Predici populari pe Dumineci și sărbători, ocazionali și pentru morți». Edițiunea a 2-a amplificată. Pe Dumineci. Dela Dumineca s. Paști—Dumineca a 20-a după Rusalii și pe Dumineca înainte și după ziua Crucii. Cursul I» (1910); Acelaș, «Explicarea

TEATRU ROMANU IN BLASIU.

Abonamentu

Nru VII

Arena in curtea „Otelului Nationalu“.

Cu concesiunea inalt. Ministeriu reg. mag. de Interne.

Societatea teatrala romana ambulanta din Ungaria sub directiunea G. A. PETCULESCU.

Va reprezintă:

Astadi Sambata la 11 Septembre st. n. 1886.

Piesele

RESSERVISTII.

Comedie nationala cu cantece in 2 acte de Bujoreanu.

Personele:

Ramurea	} soldati	—	—	—	—	—	—	G. Aug. Petculescu
Josefu		—	—	—	—	—	—	Dnu A. Dobriceanu
Neagu	—	—	—	—	—	—	—	Dnu G. Vitali
Stanu	—	—	—	—	—	—	—	Dnu Al. Olarianu
Cucoana	} Porumba	—	—	—	—	—	—	Dna J. Dobriceanu
Florica		—	—	—	—	—	—	Dna E. Vitali

PIERDEREA BASARABII.

Poema Istorica declamata de Dnu Al. Olarianu.

Preturile locurilor:

Loculu I. 80 cr. — Loculu II. 60 cr. — Parteru 40 cr. — Studentii 25 cr.

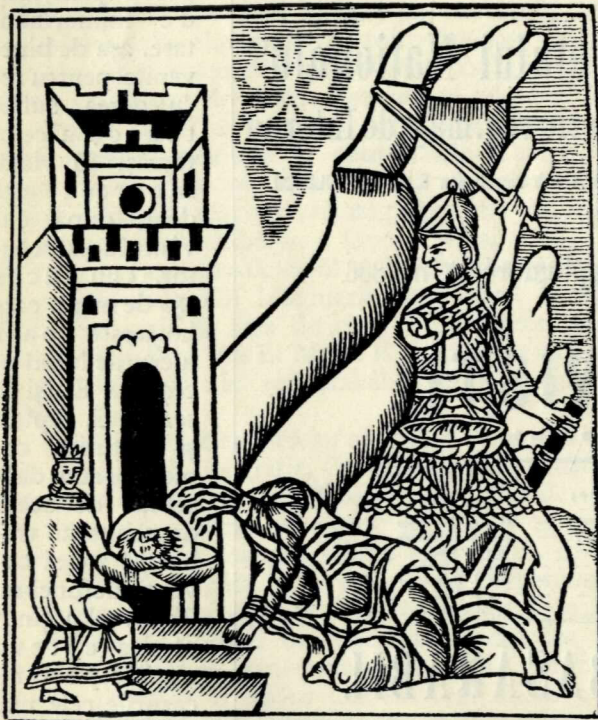
Inceputulu la 8 ore ser'a.

Tipografi'a Seminarului gr-cat. din Blasiu.

Afiș de teatru dela 1886

evangheliilor din Duminecile de peste an», fascicula I (1912); Acelaș, «Predice populare pre domenice și serbatori ocașionali și pentru morti. Tomul IV. Predice ocașionali» (1891). Mai nou P. Iuliu Maior a scos 13 numere din «Cărțile bunului creștin». Anume: 1. «Despre păcat»; 2. «Fiți desăvârșiți» (1924); 3. «Bolșevicii și biserica»; 4. «Darul lui Dumnezeu»; 5. «Adevărata fericire» (1925); 6. «Taina spovedaniei»; 7. «Tâlcuirea apostolilor»; 8. «Legea strămoșească» (1928); 9. «Tâlcuirea evangheliilor din toate sărbătorile anului» (1929); 10. «Cărțile apostolilor din toate sărbătorile anului»; 11. «Taina

Tăierea capului Sf. Ioan Botezătorul de Petru P. Rîmniceanul

tainelor: Sfânta cuminecătură» (1930); 12. Sfânta liturghie» (1931); 13. «Durerea, sora noastră nedespărțită» (1932). — P. Dumitru Neda, «Trenul raiului. Vorbe cu tâlc» (1931).

Apoi, dacă evanghelia e viața Mântuitorului, tot așa viața fiecărui om de treabă este o neîndoioasă propovădanie care predică minții și inimii tuturor; mai ales viețile sfinților. În acest gen sunt: «Iubire către Preasfânta Fecióră Maria Maica lui Dumnezeu. Lucrarea unui părinte minor conventual paroh și misionar în Moldova» [Anton Mucino]; «Biblioteca din Blaj Nr. 3. Sfânta casă din Loreto. Schiță istorică» de Dr. Victor Bojor (1911); «Mântuiește-ți sufletul. 21. Despre reuniunile Mariane ale femeilor» de Dr. Nicolae Brînzeu (1927); «Sora Tereza de pruncul Isus» (1914); «Istoria unui suflet. Vieța sfintei Tereza

din Lisieux. Traducere după autobiografia originală» (1929); «Calendarul Sfinților. Un mic sinaxar al Bisericii orientale și al Bisericii latine» de Gavril Todică. Pentru lunile Sept.—Oct.—Noemvrie. Editura Sfânta Unire» (1930).

Dar fiindcă mai presus de gândire, simțire și vorbă e fapta, faptele și testamentele episcopilor, preoților și credincioșilor sunt de importanță supremă pentru adâncirea vieții religioase. În această privință, sunt vrednice de amintit: «Testamentum prin care Ecțelenția sa Ioann Bobb episcopul Fogarașului, toate averile sale după moarte le lasă clerului său. Din limba latină spre mai mare înțelegere întors pe românie» de L. S. (1830?); «Litere fundamentale pentru fundațiunile Augustin Láday [și în ungurește]. Tip. Seminarului, fără dată; «Fundațiunea fericitului Alexandru Sterca Siulutiu. Literale fundamentale, testamentul și regulamentul de administrație. Adnexe: Statutele Administrației centrale capitulare și ale Casei centrale arhidieceșane» (1907) și (1926); Dr. Ioan Vancea de Buteasa, «Testamentul și literale fundamentale...» (1892); «Nr. 364—1909. Actul de întemeierea fundației Crișianu și Boeriu» [în ungurește: «Sz. 364—1909. Crisianu és Boeriu féle alapítvány alapítólevele» (1910)]; «Litere fundamentale pentru fundațiunea George Vișa. Visa György-féle alapítvány alapító levele» (1910).

Incheiere. Așa se înfățișează activitatea tipografică din Blaj. În mic, ea oglindește o bună parte din însăși viața bisericii unite în cele din urmă două sute de ani. Ca toate așezămintele binecuvântate de sus, ne arată și această tipografie soarta grăuntelui de muștar din evanghelie. La început e mică, învălăită într-o «măhramă», tipărind abia cărți bisericești și școlare de întâia trebuință, dar cu timpul se dezvoltă, dând la lumină opere monumentale ca: Biblia lui Micu și Bobb; lucrările de filologie și istorie ale unui Cipariu, Moldovanu, Bunea și Rațiu, atât de mult consultate de toți specialiștii; «Musa Română» a lui Iacob Mureșianu, o revistă muzicală cum n'am avut până acum noi, Români, sau un volum de interes atât de multilateral ca «Serbările dela Blaj 1911». Spre ea gravitează nu numai Români din țară, fără deosebire de confesiune religioasă, ci și cei de peste hotare. Am amintit că însuși episcopul A. Șaguna a tipărit aici o circulară. E mișcător să vezi tipărindu-și aici teza de doctorat pentru universitatea din Friburgul Elveției P. Petru Pal sau pe emigranții noștri din Alliance O(hio) a Statelor-Unite din America de Nord, aducându-și de aici, din țara veche, Statutele societății lor. Și nu ne poate lăsa indiferenți nici faptul că, la serviciul ei, au făcut apel și cei de altă limbă și lege (eparhia reformată din Sibiu și rabinul Grünbaum Iosif). Ne dăm seama că lucrările tipografice au, înainte de toate, temeiul

comercial, dar nu exclusiv. Ele cer și dau și mult suflet. De aceea credem că nu putem încheia mai potrivit această reprivire asupra activității ei, decât urându-i să contribuie tot mai mult la adâncirea vieții religioase creștinești a poporului nostru și atunci va avea mângâierea de a vedea tot mai multe danii ca cele pomenite mai sus (Bobb-Șuluț-Vancea, etc.), spre înaintarea culturală a întregului neam românesc. Tipografia « Romei mici » de ieri trebuie să devină una din uzinele centrale, chemate a lumina și a încălzi sufletul tuturor bunilor Români și creștini din această țară și chiar al celor de peste hotare.

IOAN GEORGESCU

BIBLIOGRAFIE

VASILIE POPP, *Disertație despre tipografiile românești în Transilvania și învecinatele țări*. Sibiu (Klozius), 1838.
TIM. CIPARIU, *Acte și fragmente*. Blaj, 1855.

AUGUSTIN BUNEA, *Episcopii P. P. Aron și D. Novacovică*. Blaj, 1902.

IOAN RAȚIU, *Timoteiu Cipariu*. Viața și activitatea lui. Blaj, 1905.

I. BIANU-N. HODOȘ, *Bibliografia românească veche*, tomul II. București, 1910.

VERESS ENDRE Dr., *Erdélyi és magyarországi régi oldh könyvek és nyomtatványok*, Cluj 1910.

VERESS ANDREI Dr., *Bibliografie română-ungară*, vol. II (Fundatiunea Regele Ferdinand I). București, 1931.

AL. T. DUMITRESCU, *Foi volante din colecțiunea Academiei Române: 1642—1866*. București, 1912.

A. LUPEANU-MELIN, *Xilografii dela Blaj, 1750—1800*. Blaj, 1929.

Aduc viile mele mulțumiri d-lui Prof. I. Lupu, funcționar la biblioteca Academiei Române, precum și mai ales Părintelui director de astăzi al acestei tipografii, Vasile Suci, care cu rară amabilitate mi-a pus la dispoziție întreaga ei arhivă pentru consultare. Fără de concursul Sf. sale, această lucrare ar fi fost mai puțin documentată.

